Слово Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

23 (919), 8—14 червня 2017

Любомир Гузар:

— Багато хто думає, що мир — то відсутність війни. Але мир це є дещо більше. Мир — ще й добрі стосунки між людьми, коли ми не брешемо один одному, не шукаємо вигоду, не бажаємо зла. Мир треба нести кожного дня, кожного дня треба налагоджувати контакти між людьми, шукати доброго спілкування.

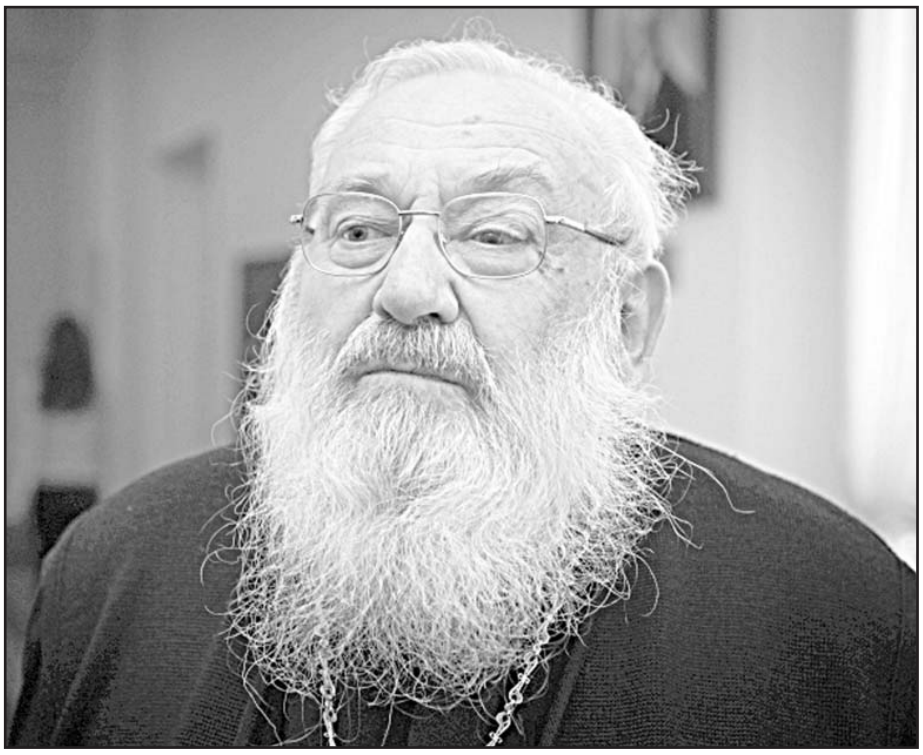

31 травня о 18:30 за київським часом на 85-му році життя відійшов у вічність духовний батько греко-католиків та українців Архієпископ-емерит Блаженніший Любомир Гузар

Глава УГКЦ: «Блаженніший Любомир — Кобзар незалежної України, який залишив нам новий національний український епос»

Дух Святий уподібнив нашого Блаженнішого Любомира до дивного і химерного Перебенді — Кобзаря наших днів. Ми вже відчуваємо, що його пісня не вмре і не загине. Він залишив нам наш сучасний новий національний український епос своєю мудрістю, своїм словом, навіть своїм гумором і дотепністю. Цей його кобзарський спів ми ще довго намагатимемося почути і зрозуміти через його аудіокниги, фільми, звернення… Любомир залишає нам у спадок нову підвалину новітньої християнської української цивілізації, яку нам з вами доручає Господь Бог розвинути та зібрати, нею і жити, і на ній будувати нашу вільну й незалежну Україну.

Про це сказав Отець і Глава Української Греко-Католицької Церкви Блаженніший Святослав під час Заупокійної Архиєрейської Літургії і Чину погребіння в Патріаршому соборі Воскресіння Христового 5 червня 2017 року, у свято Святого Духа.

Предстоятель відзначив, що вчора ми нашими духовними очима споглядали на подію П'ятдесятниці, а сьогодні містичні очі Церкви скеровані на Особу — іпостась Третьої Особи Пресвятої Тройці — Духа Святого. "Сьогодні ми хочемо вглянутися, — сказав Глава Церкви, — у це таємниче незбагненне діло, яке Він чинить як Дух святості, життя, як Дух Утішитель і Податель усякого блага в особі кожної людини. А зокрема, ми хочемо споглянути на це велике діло Духа Святого в житті, служінні, а навіть у блаженній кончині нашого любого батька — Блаженнішого Любомира".

Говорячи про особливість кожного з нас, проповідник відзначив, що унікальність і неповторність людській особі завдяки її дарам формує і дає Дух Святий. Кожному з нас Він надає свою форму святості. Немає в Христовій Церкві абсолютно однакових святих. Кожен має до Бога свою дорогу.

Говорячи про унікальність постаті світлої пам'яті Блаженнішого Любомира, Глава Церкви зазначив, що ще на сході європейської цивілізації завжди, ще з дохристиянських часів, люди мали якесь окреме трепетне ставлення до незрячої людини. Навіть більше, Господь посилав нам, європейцям, таких людей, які своїм життям заклали підвалини сучасної європейської цивілізації. Згадаймо незрячого Гомера, який наспівав Іліаду і Одіссею, і тим заклав фундаменти сучасної Європи. Спів того незрячого лірника і пророка став епосом, який пережив його час і епоху. Навіть великі полководці з його поемами завойовували світ.

"Але це відчуття, — продовжив архиєрей, — особливої ролі й поваги, особливого голосу та духовного зору зберегла у собі саме Україна як повагу і трепет до такої людини. Пригадаймо незрячих кобзарів, які оспівували у своїх піснях долю і недолю, але були сумлінням нашого часу. І недаремно великого Шевченка ми називаємо Кобзарем. Бо він зумів заторкнути глибини української душі і дав нам те, що нас створило як народ на початку нового часу".

"Споглядаючи на окремий унікальний і неповторний шлях святості Блаженнішого Любомира, ми в його особі бачимо подібне і відмінне водночас", — вважає Предстоятель.

Святий апостол каже, що "сила Божа проявляється в моїй немочі". "Блаженніший Любомир, зокрема, коли втратив свій фізичний зір, наче ще ширше відкрив зіниці своїх духовних очей. Коли він заходив чи то в папський апостольський палац, чи у Верховну Раду України, чи в університет Києва чи Львова, чи будь-яке інше громадське місце, усі вставали. Йому варто було лише прийти і сісти, як усі вже все зрозуміли", — розповів Блаженніший Святослав.

"Але, гадаю, що окремий вид святості якось дуже цікаво нам оспівав про Любомира наш Тарас Шевченко", — вважає Блаженніший Святослав.

Пригадаймо його слова:

"Перебендя старий, сліпий —
Хто його не знає?
Він усюди вештається
Та на кобзі грає.
А хто грає, того знають
І дякують люде;
Він їм тугу розганяє,
Хоть сам світом нудить.

… Отакий-то Перебендя,
Старий та химерний;
Заспіває весільної,
А на журбу зверне".

"Гадаю, — вважає Глава УГКЦ, — краще оспівати Кобзаря нової незалежної України неможливо. Краще описати його вид святості нам сьогодні годі. Але ми відчуваємо, що та кобза, на якій грав Блаженніший Любомир, це була душа кожного з нас, душа кожного українця незалежно від релігії, конфесії, місця проживання, мови. Він своїм оксамитним баритоном міг заторкнути такі низькі регістри наших сердець, що здригалися серця навіть тих, які його не бачили, але чули в Луганську, Донецьку, Сімферополі — чули в Україні і за кордоном".

Закінчення на стор. 2

ОСВІТНІЙ КАМІНЬ СПОТИКАННЯ

3

ЯК РЕАБІЛІТУВАТИ ПРАВОПИС?

5

ГІСТЬ РЕДАКЦІЇ — ПЕТРО ПАНЧУК

9

ЛІТЕРАТУРА БЕЗ ПРОВІНЦІЇ

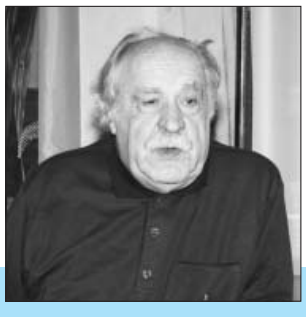

12-13

МАГІЯ ЛЮБОВІ

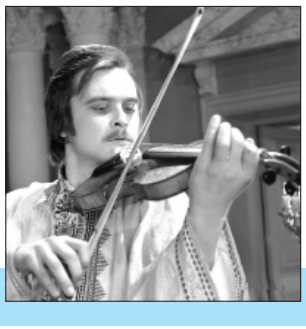

15

“Ти любив мир, ти жив у мирі. Ти так тихо з миром упокоївся в Бозі. Спочивай у мирі”.

Папа Франциск: «Блаженніший Любомир був одним з найвищих моральних авторитетів останніх десятиліть»

“Ваше Блаженство, у день, коли відбуваються похоронні богослужіння християнського прощання з дорогою земною присутністю Верховного Архиєпископа-емерита Києво-Галицького кардинала Любомира (Гузара), прагну ще раз бути серед тих, хто молиться до Отця Небесного, вручаючи йому обрану душу нашого брата.

Мене спонукає це зробити надзвичайний приплив людей, які цими днями зібралися, щоб віддати шану усопшому кардиналові, про що мені стало відомо. Ця присутність є красномовним знаком того, ким він був: одним із найвищих моральних і пошанованих авторитетів в останніх десятиліттях українського народу”, — ідеться в листі Папи Римського Франциска до Блаженнішого Святослава, Глави і Отця УГКЦ, який зачитав після Заупокійної Божественної Літургії Архиєпископ Циріл (Василь), Секретар Конгрегації Східних Католицьких Церков, особистий посланець Папи для участі в похоронних богослужіннях світлої пам’яті Блаженнішого Любомира 5 червня.

“Звертаюся до Вас, Ваше Блаженство, а з Вами мене пов’язує давнє знайомство та пошана, щоб утішити Вас з приводу втрати того, хто був Вашим батьком і духовним наставником, — пише Папа в листі. — Він був ним для всієї Греко-Католицької Церкви, яку успадкував з “катакомб”, до яких вона була змушена переслідуваннями і якій повернув не лише церковні структури, але насамперед радість власної історії, збудованої на вірі через і понад усякі страждання”.

У листі Святійший Отець зазначає, що після трудомісткого і насиченого періоду служіння Блаженнішого Любомира як Отця і Глави УГКЦ, у зв’язку із похилим віком та несподіваною появою хвороби, його присутність у народі змінила стиль, але стала ще більш насиченою та багатою.

“Майже регулярно він був присутнім у житті вашої країни як вчитель мудрості: його мова була простою, зрозумілою для всіх, але дуже глибокою. У нього була мудрість Євангелія, хліб Слова Божого, розламаний для звичайних людей, для страждених, для всіх тих, хто шукав гідності. Його напоумлення були делікатні, але також і дуже вимогливі до кожного. За всіх він постійно молився, відчуваючи, що це його новий обов’язок. І численні люди відчували себе ним представленими, знаходили в нього пораду й утішення, віруючі й невіруючі, незважаючи на конфесійні відмінності. Усі відчували, що говорив християнин, українець, захоплений своєю ідентичністю, завжди сповнений надій, відкритий для майбутнього в Господі. Він мав слово для кожного, з теплотою своєї великої людяності й витонченої ввічливості “відчував” людей. Насамперед, він любив діалогувати з молодими людьми, маючи надзвичайну здатність спілкуватися з ними, й молоді люди до нього численно сходились”, — ідеться в листі далі.

Наприкінці в листі Папа пише таке: “Мене зворушує думка, що сьогодні по всій Україні його оплакують, але багато хто впевнений, що він уже спочиває в обіймах Небесного Отця. Вони відчувають, що отримавши від нього приклад послідовного й вартого довір’я життя, вони далі зможуть отримувати користь від його молитви, якою він буде захищати свій народ, котрий і досі страждає, позначений насильством і невпевненістю, однак, переконаний у тому, що Христова любов не розчаровує. Я вдячний за його унікальну присутність — релігійну та суспільну, — в історії України. Закликаю вас бути вірними його постійному повчанню та повному довір’ю Божому Провидінню. І надалі відчувайте його усмішку й ласкавість.

Для всіх вас, дорогі українці, на батьківщині та в діаспорі, випрошую в Господа повноту небесного благословення”.

Департамент інформації УГКЦ

Глава УГКЦ: «Блаженніший Любомир — Кобзар незалежної України, який залишив нам новий національний український епос»

Закінчення. Початок на стор. 1

“Цей наш химерний український Перебендя залишив нам наш сучасний національний епос своєю мудрістю, своїм словом, навіть своїм гумором і дотепністю. Це його кобзарський спів ми ще довго намагатимемося почути і зрозуміти через його аудіокниги, фільми, звернення і навіть його блоги в Інтернеті. Любомир залишає нам у спадок нову підвалину новітньої християнської української цивілізації, яку нам з вами доручає Господь Бог розвинути та зібрати, нею і жити, і на ній будувати нашу вільну й незалежну Україну”, — запевнив проповідник.

За словами архиєрея, Блаженніший Любомир був нашим патріархом. “Але, знаєте, — зауважив проповідник, — сьогодні є різні патріархи. Хтось уподібнюється до державного чиновника, хтось вірнопідданого служаки, хтось — до олігарха”.

“А Дух Святий, — переконує Глава Церкви, — уподібнив нашого Блаженнішого до дивного і химерного Перебенді — Кобзаря наших днів. І тому ми вже відчуваємо, що його пісня не вмре і не загине. Вона вже його пережила. Уже стала історією. Наші серця і душі продовжують співати, як кобза. Особливо ми це бачили в останні дні у Львові і Києві, коли десятки тисяч людей, слухаючи, молячись до нього і з ним, відчували себе заторкнутими його особою, його словом”.

“Наш батьку Любомире, — звернувся архиєрей до новопреставленого Блаженнішого Любомира, — ми тебе сьогодні складаємо до гробу. Ми сьогодні, вслухаючись у твій голос, виграючи твою думу в наших серцях, із тобою, наш Перебенде, і плачемо, і сумуємо, але водночас радіємо. Ми плачемо, бо ти відходиш від нас, ми плачемо, бо ти не зможеш у той притаманний тобі спосіб особисто до кожного з нас знову всміхнутися і нас поблагословити. Але ми радіємо, бо бачимо, як у цей день П’ятдесятниці Господь Бог починає тебе прославляти. Щойно тепер тебе починають слухати ті, які ще вчора не чули. Через твоє слово, твою думу, молитву і твоє благословення воскресає сьогодні українське серце. Ми хочемо назвати твою думу, твій новий український епос, як підвалину нової цивілізації в Україні, твоїм іменем. Ми хочемо, щоб наша Україна носила ім’я — Любові і Миру. Ми любимо тебе, наш батьку, а любов ніколи не вмирає. Наш особистий, духовний зв’язок із тобою ніколи не перерветься. І ми знаємо, що поруч із тобою ми будемо завжди в мирі”.

“Ти любив мир, ти жив у мирі. Ти так тихо з миром упокоївся в Бозі. Спочивай у мирі. Ми будемо в мирі і любові йти за тобою. А Господь нехай дасть тобі вічную пам’ять”, — сказав на прощання з Блаженнішим Любомиром Глава УГКЦ.

Департамент інформації УГКЦ

У пам’ять про Його Блаженство, Кардинала Любомира (Гузара), засновника Ініціативної групи «Першого грудня»

Найважчою є мить, коли в земному житті відходить від нас Друг, Вчитель, Батько. Ми зазнали великої втрати. Надійшла гірка, важка хвилина, якої ми завжди остерігалися і яку завжди підсвідомо не приймали.

Любомир (Гузар) був нашим другом, наставником і духовним батьком.

Він був будівничим.

Молитвою він зводив мости між найвищою ідеєю та людьми. Доброю порадою він прокладав мости між різними суспільними осередками, щоб об’єднувати і творити з нас великий народ. Мудрою і далекоглядною ідеєю він об’єднував береги, відкриваючи масштабний горизонт вільної, духовно сильної і згуртованої України.

Він і сам був мостом. Між часом, ідеями, іменами. Його шлях — це великий столітній зв’язок наших духовних і національних молитов та прагнень, які сягають найглибших часів. Він став послідовним і символічним продовженням чину Маркіяна Шашкевича, Андрея Шептицького, Йосипа Сліпого. Його ім’я і слово відтепер навічно у цьому великому ряду будівничих.

І він був дорогою. Він був тією великою і чистою дорогою, якою прагнув, щоб рушили ми, продовжуючи і розширюючи простір нашого мислення, пошуків, духовного, національного і державного зростання.

За його ініціативою було засновано Ініціативну групу “Першого грудня” і започатковано інтелектуальний діалог, який охопив дуже багатьох добрих і небайдужих людей.

Першим з українських патріархів він прийшов на Майдан, де пролилася невинна кров студентів, і звернувся до нашого народу з наймогутнішим закликом, з якого розпочинається свобода.

Любомир Гузар був не лише мудрим і понадчасовим мислителем. Він ніколи не був відстороненим від нашої долі, життя народу і тривог України.

Він був точною, гострою і чесною думкою. З притаманною йому батьківською турботою він завжди був непорушною скелею підтримки для спраглих і страждених, для кожного, хто прагнув добра, для нашої віри, поступу та оборони України.

Він був нашою могутньою опорою.

І він залишається з нами.

Його мудрість, розсудливість, добра і ніжна іронія — увесь його великий образ і спадок залишаються з нами.

Учімося продовжувати його працю.

Саме до нас він промовляв.

Саме нам він сказав: “Не біймося. Робімо добро”.

Учасники Ініціативної групи “Першого грудня”: **В’ячеслав Брюховецький, Іван Дзюба, Євген Захаров, Йосип Зісельс, Мирослав Маринович, Володимир Панченко, Мирослав Попович, Всеволод Речицький, Вадим Скуратівський, Юрій Щербак, Ігор Юхновський, Ярослав Яцків;**

Голова Секретаріату Ініціативної групи “Першого грудня” **Іван Васюник;**

Секретаріат: **Данило Лубківський, Ярина Ясиневич, Сергій Рохманов, Ольга Сало, Ірина Чулівська, Ігор Бігун, Олена Подобєд-Франківська, Андрій Когут**

Президентське подружжя попрощалося із Любомиром Гузаром

Президент Петро Порошенко разом із дружиною Мариною Порошенко попрощався із колишнім предстоятелем УГКЦ кардиналом Любомиром Гузаром 4 червня 2017 року в Патріаршому соборі Воскресіння Христового у Києві.

Президентське подружжя вшанувало пам’ять Блаженнішого хвилиною мовчання та уклонилося біля його труни. Глава держави також висловив співчуття близьким кардинала.

Після церемонії прощання Президент зауважив, що до Кафедрального собору прийшло багато людей, щоб попрощатися з видатним українцем, неповторною особистістю, великим християнином. “Для кожного він знаходив абсолютно унікальні слова. Багатогодинні розмови і зустрічі з ним заряджали, попри, нібито, його зовнішню неміч, твердим оптимізмом. Він — справжній нащадок Андрія Шептицького, Йосипа Сліпого і відігравав надзвичайно важливу роль не лише для Української Греко-Католицької Церкви, не тільки для всієї нашої держави, а й для всього світового українства”, — наголосив Петро Порошенко.

На переконання Глави держави, Блаженніший Любомир об’єднував Україну, забезпечував її соборність словом, думкою та молитвою.

“Його слово насправді відігравало надзвичайно важливу роль і в захисті української волі, української свободи, територіальної цілісності й нашого українського суверенітету”, — зазначив Президент.

“Я твердо вірю, що зараз, коли він відійшов до Господа, його молитва за Україну, за український народ, за наше майбутнє буде ще сильнішою. Вічна пам’ять і земля пухом, Блаженніший Любомире”, — додав Петро Порошенко.

Матеріал і фото з сайта Президента України

Поховали Блаженнішого Любомира в крипті Патріаршого собору 5 червня

Діти України і мова освіти. Черговий камінь спотикання

Тарас МАРУСИК,
заступник голови Координаційної ради з питань застосування української мови в усіх сферах суспільного життя при Міністерстві культури України

Розумію, що законодавчий процес — завжди компроміс. Тому я не проти компромісів, але проти профанації і шахрайства — проти таких компромісів, які мають за мету залишити все, як є. Саме такими вважаю ухвалений 23 травня 2017 року Закон № 5313 “Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації” (про квоти на ТБ), а також “свіжу” Постанову КМУ № 301 від 26 квітня 2017 року “Про організацію проведення атестації осіб, які претендують на вступ на державну службу, щодо вільного володіння державною мовою”, якою знівельовано ст. 25 Закону “Про державну службу” в частині посвідчення атестації щодо вільного володіння державною мовою.

Подібне може загрожувати мовній статті 7 законопроекту “Про освіту” № 3491-д, проголосованого в першому читанні 6 жовтня 2016 року. А тим часом мову освіти продовжує визначати стаття 20 одіозного Закону “Про засади державної мовної політики” (“закону Ка-Ка”) з її першою частиною про вільний вибір мови навчання як невід’ємне право громадян України. Про це, до речі, відверто каже керівник управління з питань інформаційної політики та комунікацій Міністерства освіти та науки України Тетяна Голубова: “Відповідно до Конституції України (ст. 53), Закону України “Про засади державної мовної політики” (ст. 20) мовна політика в освіті базується на принципі вільного вибору батьками та учнями мови навчання або вивчення тієї чи іншої мови”.

Робота над статтею 7 законопроекту “Про освіту” № 3491-д

Ухвалена в першому читанні редакція мовної статті викликала заперечення в громадських активістів. Тому в жовтні 2016 року відбулося кілька засідань за участі міністра освіти та її заступників із представниками громадських організацій. В одній із таких зустрічей брав участь і я. Те, що було узгоджено з робочою групою представників ГО, вже було компромісом. Однак пізніше Міністерство освіти та науки України після консультацій із представниками національних меншин відмовилося від кількох узгоджених позицій. Це стало відомо на засіданні робочої групи з доопрацювання статті 7 “Мова освіти”, яке відбулося 26 травня 2017 року у Верховній Раді.

У цій статті — 6 частин. Третю (“Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови у державних і комунальних закладах освіти”) і шосту частини (“Держава сприяє створенню та функціонуванню закладів освіти за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова”) залишили без змін. Усі інші частини піддали численним поправкам.

Робоча група додала до першої частини абзац такого змісту: “Держава забезпечує кожному громадянинові України право отримати освіту державною мовою у державних і комунальних закладах на всіх рівнях: дошкільної, загальної середньої, професійної, позашкільної та вищої освіти”.

Гасло “Українським дітям — українські школи!” біля входу до Будинку письменників, де проходив III Всеукраїнський форум “На захист української мови та державності”, Київ, 21 лютого 2013 року

А абзац “Особам, які належать до національних меншин, забезпечується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних закладах освіти” було розширено на два абзаци:

“Особи, що належать до національних меншин і **корінних народів**, мають право на навчання **рідною мовою поряд з українською мовою** у державних і комунальних закладах дошкільної та загальної середньої освіти **у місцях компактного проживання таких осіб**.

Особи, що належать до національних меншин і корінних народів, мають право на вивчення рідної мови у державних і комунальних закладах дошкільної та загальної середньої освіти **або через національно-культурні товариства**”.

Перший абзац другої частини статті 7 “Закладами освіти забезпечується обов’язкове вивчення державної мови” доповнили такими словами: “зокрема, у закладах професійної освіти та вищих навчальних закладах в обсязі, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням цієї мови”.

З частини четвертої було вилучено мови національних меншин, а зміст викладено так: “Заклади освіти відповідно до освітньої програми можуть здійснювати освітній процес двома та більше мовами — державною мовою, а також однією або кількома офіційними мовами Європейського Союзу”.

У текст частини п’ятої “За бажанням здобувачів професійної та вищої освіти заклади освіти створюють можливості для вивчення ними мови національної меншини в обсязі, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням цієї мови” громадські активісти запропонували внести важливе уточнення **“як дисципліни”**, тобто, вивчення мови національної меншини лише як дисципліни.

Міносвіти робить крок назад

Міністерство освіти вирішило відмовитися від двох суттєвих пропозицій, узгоджених у жовтні 2016 року з представниками ГО. Перша стосувалася осіб, що належать до національних меншин і корінних народів, які мають право на навчання рідною мовою поряд з українською мовою “в місцях компактного проживання таких осіб”. Вилучення останніх слів означає, що така норма поширюється на всі навчальні заклади на всій території України. І ми добре знаємо, що ті, хто обстоює таку позицію, не бажають зробити крок у напрямку дерусифікації освіти — не деболгаризації чи демадяризації, а саме дерусифікації (частина перша статті 7).

Друга узгоджена пропозиція, від якої відступило Міносвіти, це вилучення слів “як дисципліни” (частина п’ята статті 7). Знімаючи це формулювання, залишаючи редакцію першого читання, ми вмикаємо “зелене світло” для продовження русифікації вищої школи. Підтвердження — на кожному кроці. Кілька днів тому я повернувся з Харкова, де чи не найбільше вишів з усіх українських міст. Так-от, у більшості з них викладання ведеться переважно російською мовою.

З огляду на те, що громадські активісти не погоджуються із запропонованою до другого читання редакцією, заплановано ще кілька засідань робочої групи — на 7 червня заплановано голосування у профільному парламентському комітеті.

Юридичне тло

І в статті 53 Конституції України, і в статті 6 Закону “Про національні меншини в Україні” йдеться про зобов’язання держави, яка “гарантує всім національним меншинам права на... користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства”.

У законопроекті № 6348 “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення розвитку та використання мов національних меншин в Україні” сказано: “Особам, які належать до національних меншин, гарантується право на навчання мовою відповідної меншини поряд з державною мовою в державних і комунальних дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах за умови, що таке бажання у місцях компактного проживання виявила кількість осіб, достатня для можливості його задоволення, а також право на вивчення мови відповідної меншини в державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства” (стаття 8-3).

Цією статтею передбачено також, що в початковій школі, де мовою загальної середньої освіти поряд із державною є відповідна мова національної меншини, державна мова викладається в обсязі, достатньому для подальшого опанування нею навчальних предметів і курсів в основній та старшій школах. В основній школі обсяг викладання предметів і курсів державною мовою не може бути меншим за обсяг викладання відповідною мовою національної меншини, а в старшій школі — **має становити не менше від 80 % від усіх предметів**.

Нерозв’язаною досі є колізія між термінами “мови національних меншин” і “мови корінних народів”. Кримськотатарська є мовою корінного народу. Конституція України містить три згадки про корінні народи (стаття 11, стаття 92 і стаття 119), але закону про корінні народи немає. Перший крок у цьому напрямку зроблено нещодавно — на парламентському сайті зареєстровано **законопроект “Про статус кримськотатарського народу в Україні”.**

Якщо б законодавець подумав і про наступний крок — внесення законопроекту про позитивну дискримінацію (або про подолання наслідків радянської окупації в мовній сфері), — то згадану колізію в мовній сфері, зокрема, в освітній галузі, можна було б вирішити.

І на закінчення. Якщо робоча група не зможе узгодити згадані доповнення і зміни до 7 червня, то є ризик, що в разі ухвалення закону мовна стаття залишиться в значно гіршій редакції першого читання. Це станеться в тому випадку, якщо Верховна Рада відхилить усі 177 поправок до статті 7 “Мова освіти” законопроекту № 3491-д “Про освіту”.

У тексті збережено виділення, зроблені автором

Думки, висловлені в рубриці “Точка зору”, передають погляди самих авторів і не конче відображають позицію Радіо Свобода https://www.radiosvoboda.org/a/28518526.html

Повернули із небуття тисячі імен репресованих

У Національній історичній бібліотеці України презентували видання хмельницького журналіста, громадського діяча Богдана Теленька “Соловецький мартиролог Поділля”, що вийшло друком за підтримки Радикальної партії Олега Ляшка. У події взяв участь перший заступник Голови Комітету ВР з питань бюджету Василь Амельченко.

— Видання книжок, присвячених темі політичних репресій в Україні, повинно стати елементом державної політики, — сказав народний депутат. — Слід систематизувати роботу з оприлюднення злочинів комуністичного режиму, щоб показати світу, що відбулося в Україні в 20—30-ті роки минулого століття, під час Голодомору, в 1932—1933 рр.

Світлана ЧОРНА

Видання, яке містить 4 700 імен репресованих у часи сталінського режиму подолян, що загинули на спорудженні Біломорканалу та інших будовах ГУЛАГу, створене на основі секретних архівів ФСБ Росії.

— Ці відомості вдалося зібрати карельському досліднику сталінських репресій Юрію Дмитрієву під час єльцинської відлиги у сховищах ЧК-ГПУ-НКВД-МГБ-КГБ (письменник вживає абревіатури за їхнім первинним російським звучанням), — каже Богдан Теленько. — Загалом в архіві, який до свого арешту російськими спецслужбами за надуманим звинуваченням встиг передати Юрій Дмитрієв мені під час експедиції у Сандармох і на Соловки 2013 року, близько 70 тисяч імен людей різних національностей. Насправді йдеться лише про видиму частину айсберга — жертв на “будовах комунізму”, де гинули наші земляки, значно більше. Після Голодомору гинули цілі села, тепер уже внаслідок депортацій у Сибір, на Біломорканал, на Соловки, у радянські концтабори.

Тут подано не лише імена каналоармійців, як називали енкаведисти безкоштовну рабсилу, а й короткі біографічні довідки. Видання проілюстроване фотокопіями справ репресованих і документальними знімками з Біломорканалу.

— Не менші списки замучених на Біломорканалі каторжною працею маємо і в Житомирській, Вінницькій, Київській областях; їх готують до друку, — каже Богдан Теленько. — Росіяни стверджують, що на Біломорканалі загинуло 50 тисяч осіб, ми ж називаємо цифру — 100, а західні дослідники — 200 тисяч.

Народний депутат України Василь Амельченко з учасниками презентації вшанували пам’ять жертв політичних репресій та поклали квіти до меморіалу

У передмові до видання Олег Ляшко зазначив, що Соловецький мартиролог, трагедія Голодомору 1932—1933 рр., Великий терор 1937—1938 років, інші злочини комуністичного режиму — це найтрагічніші уроки української історії.

Після презентації народний депутат України Василь Амельченко, автор книги Богдан Теленько, громадські активісти поклали квіти до хреста, встановленого в центрі Києва на пошану й пам’ять про закатованих сталінським режимом українців.

“Серце моє й моєї держави б’ється, як одне. І нічим цей зв’язок ніколи не знищиш”.

Діалог Подільського і Донецького краю

Анатолій ЗАГНІТКО,
публіцист

Донецький національний університет ім. Василя Стуса, якому в липні виповнюється 80 років, цьогоріч восени відзначатиме своє триріччя переміщення до гостинного Подільського краю — міста Вінниці. Хоч якою б привітною була земля та якими б добрими були наміри господарів, на ноги завжди треба ставати самотужки з урахуванням уже напрацьованого, примноження і розпросторення тих традицій, які давали добрий результат.

Від самого початку переміщення до Вінниці зріла думка про необхідність постійного живого діалогу між двома далекими й такими близькими краями — Донецьким і Вінницько-Подільським. Справді близькими, адже ДонНУ ім. В. Стуса було переміщено сюди, а Василь Стус здобував освіту в Донецьку — тодішньому Сталінському державному педагогічному інституті.

Якось сама собою визріла ідея про творчий конкурс, який і назвали “Слово у душі — душа у слові”. Заявлене найменування конкурсу свого часу було використано автором цих рядків як назва однойменної книги, що увібрала в себе різні сюжети з численних випусків авторської радіопередачі “Мово рідна, слово рідне...”, що виходила в ефір на Донецькому обласному державному радіо протягом 1992—2008 років. Згодом під такою назвою провели кілька учнівських конкурсів у Донецькій області. Задум ініціаторів творчих змагань учнівської та студентської молоді підтримало керівництво ДонНУ ім. В. Стуса та окремі вищі навчальні заклади Вінницької області, низка шкіл різного рівня. Встановлено етапи конкурсних змагань, визначено їх номінації та премії: ім. Степана Руданського (поезія), ім. Михайла Стельмаха (проза), ім. Михайла Коцюбинського (творчі роботи в оригінальному жанровому виконанні та оформленні), ім. Василя Стуса (науково-дослідницька робота), ім. Ольги Виноградової (в жанрі есе).

У 2015—2016 навчальному році першими конкурсними змаганнями охопили лише вінницьку учнівську та студентську молодь. Зголосилося 72 учасники, які презентували Вінницю та райони області. Надзвичайно активними поставали поетичні змагання — вірші філософської, громадянської тематики, пейзажні: Олександри Стасюк (*“Під крилом ночі”*, *“Поїзд”*, *“Снодійна кава”*, *“Човник”*, *“Знову. Чомусь”*, ліцей № 7, м. Вінниця), Адаліни Сисак (*“Слово до зрадника”*, *“Сидів на кухні в самоті”*, *“Триптих Тарасу Шевченку”*, ліцей № 7, м. Вінниця), які здобули нагороду ім. Степана Руданського I і II ступенів, та ін. У прозі кращими визнали роботи Катаріни Бедрій (*“Діти Ікара”*, ДонНУ ім. Василя Стуса) і Валерії Мостенець (*“Скорботи чаша випита до дна — на дні НАДІЯ все ж жевріє...”*, гімназія № 6 м. Вінниця), нагороди ім. Михайла Стельмаха I і II ступенів.

Нагороди ім. Михайла Коцюбинського I і II ступенів вибороли Дарія Котлінська (школа № 2 імені воїна-інтернаціоналіста С. В. Гаврилюка, смт Крижопіль) за оригінальну казку *“Про щасливу країну”* і Анастасія Поліщук (Бродецька ЗОШ I—III ступенів) із притчею-алегорією *“Повний місяць”* про розбрат і єднання, зв’язок поколінь і милосердя.

Нагородою ім. Василя Стуса відзначили творчі роботи на тему війни та єднання в сучасній Україні. Дипломи I і II ступенів здобули Надія Дудніченко з м. Гайсин (учениця школи № 3) за творчу роботу *“Єднаймося, Братове-Українці”* та Ростислав Дяченко з Вінницького міжрегіонального вищого професійного училища, який у розвідці *“Лиш через терни до зірок”* ґрунтовно висвітлив ідею про єднання різних земель Держави в цілісність. Нагородою імені Ольги Виноградової відзначили Яну Попеско, ученицю 10 класу НВК “СЗШ I-III ступенів—ліцей” Жмеринської міської ради, і Єлизавету Станкевич, ученицю 10 класу ЗОШ I-III ступенів № 20 Вінницької міськради, за кращі есе.

Цьогоріч ДонНУ ім. Василя Стуса за підтримки Департаменту освіти і науки Вінницької облдержадміністрації і Департаменту освіти і науки Донецької облдержадміністрації організував II відкритий регіональний творчий конкурс учнівської і студентської молоді “Слово у душі — душа у слові”, участь у якому взяли 169 осіб із більш ніж 30 освітніх установ Донецької та Вінницької областей. Вагому підтримку організатори Конкурсу мали від Вінницької академії неперервної освіти і Донецького інституту післядипломної освіти. Активними учасниками конкурсу стали учні ліцеїв, шкіл, коледжів, гімназій та училищ.

Усього з Донецької області взяло участь 94 учні і студенти. Найактивнішими виявились учні з покровських ЗОШ № 2, № 3 та ліцею “Надія”. З Костянтинівки свої роботи надіслали учні ЗОШ № 5, № 6, № 13, № 16 та НВК “Ліцей із загальноосвітньою школою I—III ступенів”; з м. Мирноград — учні ліцею “Гармонія”, ЗОШ № 1, № 5, № 10 та № 17; з Маріуполя — учні СЗОШ та ЗОШ № 5, № 32, № 42; з Торецька — учні ЗОШ № 21 та “Інформатико-математичного ліцею”; з Волновахи — ЗОШ № 1 та № 4, а також школярі з Іверська, Олександрівки, Новостепанівки та Привілля.

Із Вінницької області 75 студентів і школярів різних навчальних закладів спробували себе в усіх категоріях конкурсу. Найбільша кількість учасників була саме з Вінниці: студенти Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу, Вінницького вищого професійного училища сфери послуг, Вищого художнього професійно-технічного училища № 5 та Вищого професійного училища № 7, Вінницької ЗОШ № 1, № 22, фізико-математичної гімназії № 17.

Багато учасників було і з області: з Козятина, Хмільника, Жмеринки, Сутисків, Калинівки, Гайсина, Могилева-Подільського, Гніваня, Шаргорода, Тульчина, Крижополя, Старих Прилук і Немирова.

Ключові теми учасників — магія слова та краса мелодійної української мови, рідний край, війна та мир, родина, а також мораль, ставлення різних поколінь до питань тяглості традицій, духовного багатства особи.

Галина Золотухіна з Костянтинівського ліцею в комплексній роботі, що поєднує в собі оригінальне оформлення, словесне наповнення, звучання, монтаж та інше (Галина Золотухіна (автор тексту), Світлана Володимирова (декламатор), Андрій Резніченко, Дар’я Мішина (дизайн і монтаж), вироби з пластиліну (учні 3-А класу), із захопленням переконує: *“Рідний край — це добрі люди, / Рідний край — моя сім’я, / Рідний край! Він завжди буде! / Сяй, Донеччино моя!”*. А семикласник Микола Бусов із м. Мирнограда (школа № 17) наголошує, що *“зі слова / Складається наша душа” і “Справжні дива і все, що маєш / Тобі лиш слово принесло”*. Для Альони Вербицької з НВК “Інформатико-математичний ліцей — ЗОШ I—III ст.” м. Торецька *“Слово — це дотик до душі. / Воно буває різним аж до болю...* Думки про слово доповнює учень третього класу Володимирівської школи з Донеччини Назар Титаренко: *“Мовою славних воїнів / Та юних козачат / Закликаю розмовляти / Хлопців та дівчат: / Любіть ви України мову, / Як і матусі колискову!”*.

Вражає колективна робота Єлизавети Булатової, Данила Єлькова, Іллі Орловського, Данила Штеренра, Анастасії Шаповалової, Єгора Лукієнка, Аліни Дружиніної, Данила Болохова, Софії Пугачової з Костянтинівської СЗОШ I—III ступенів № 13 Донецької області. Майстерно виконано оформлення, цікаві етюди й есе про мову, основну ідею можна передати словами Іллі Орловського: *“Україна — наша воля, / Україна — наша слава, / Україні все під силу!”*. Алевтина Бедряга із ЗОШ № 3 Покровської міськради пише про відданість своїй землі, а учениця цієї школи Анна Лєйко — про традиційну українську гостинність.

Тема війни стала однією з провідних для усіх учасників конкурсу з Донеччини. Для Еліни Скриннікової з прифронтового Маріуполя *“Війна прийшла, мов смерть з косою”* — і як переконливо на цьому тлі лунають слова: *“Уся країна прагне миру, / Щоб швидше закінчилася війна!”*...

Надзвичайно щемними є зображення окремих сцен війни, жорстоких наслідків виснажливих боїв. І хоча Тетяна Біленька ще навчається у Вінницькому вищому художньому професійно-технічному училищі № 5 м. Вінниці, її оповідання “Вантажівочка” наповнене реаліями сприйнятого і пережитого, вражає правдивістю опису: *“Вчора мені виповнилось двадцять років... Здається мене звали Сергієм. А сьогодні?*

Всі розповіді починаються з імен. В мене їх аж три. Перше — Кузьмич. Його я пам’ятаю найкраще. Так мене кличуть майже рік, я вже не можу відгукуватись на інше ім’я. Друге — Женя за документами, його я ненавиджу. А третє — Сергій від матері. Як я за ним сумую. А найгірше те, що я навіть не пам’ятаю чому. Зараз я не Сергій, не Микола і навіть не Кузьмич. Я — номер. Я — вантаж 200”. Сумно, що такі теми постають вагомими для учасників конкурсу. Однак це відбиває сприйняття цінності окремого людського життя, чесності вчинку, що дуже важливо.

Урбаністичні мотиви із сюжетом мандрівки давнім і водночас сучасним Києвом наповнюють новелу “Український ковчег” Романа Железняка з Покровського міського ліцею. Заключні рядки твору передають авторське ставлення до силового навантаження присутності монументів видатних історичних постатей Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Богдана Хмельницького, Михайла Грушевського та багатьох інших в Українському державному просторі: *“Стою й бачу, яка ця земля втомлена. Як вона кашляє димом, як не хоче дивитися на те, що все ж таки бачить. Бачу, як їй важко бути українською, справжньою. Як неможливо й титанічно пробивається маленька квітка крізь бетон, так наші предки витягували з пітьми століть неповторну українську душу, всі її клаптики, витягували нас самих. Бачу це й навіть не знаю, що говорити, тому що боязно, тому що ось я — українець стою й серце моє й моєї держави б’ється, як одне. І нічим цей зв’язок ніколи не знищиш”*.

Розповіді учасників конкурсу сповнені зачаруванням красою та чарівністю рідного краю, його унікальністю. Анастасія Кужньова з Привільської ЗОШ Луганської області у фентезі “Моє Привілля” пише так про рідні місця: *“Приголубило воно* [сонце] *мене своїм промінням і промовило: “Дитя моє любе, не казатиму тобі казку-вигадку, а розкажу щирую правду про твою рідну землю”. Вітерець прошепотів лагідно: “Летиди, дитино, у блакить небес, там побачиш сто чудес!” Але найдивніше з див — життя твоє на землі рідній”*, адже для авторки — це *“**ПРИ-ВІЛ-ЛЯ.** Єднаюся з тобою, бо мені не прожити без тебе! Вітерець прошепотів: “Привілля”, і я твердо стала на землю біля рідного порога... І я чую тихий плескіт хвиль МОЄЇ річки, чую ніжний шелест МОЇХ ланів, чую гомін МОГО лісу. Мені співають солов’ї у гущавині. Мені щебечуть жайворонки у полях, до мене озиваються коники у траві. І я розмовляю з ними... бо як не розмовляти із землею, якою я ходжу, з повітрям, яким я дихаю, з людьми, з якими єднаюся помислами і надіями?!”*.

Цікава казка Ольги Устінової з Мирнограда (школа № 1) про суперечку префіксів *з-* і *с-*. Учасники конкурсу пробували свої сили у драматургії, байкарстві, казкарстві та ін. Це і п’єса “Казка про Тараса Шевченка і Пана”, яку презентували Богдан Савін, Олександра Набока з м. Торецька (СЗОШ № 21), і байка “Лисичка і Зайчик” Софії Сліпенко з Покровської школи № 3, і казка “Берізка” Тетяни Семенець із СЗОШ № 3 м. Покровська, і легенда “Сонечко і Місяць, або Незвичайне кохання”, якою порадувала Вікторія Сухозад із Торецької СЗОШ № 21, та багато іншого.

У цьогорічному II відкритому регіональному творчому конкурсі учнівської і студентської молоді в номінації “Поезія” нагородою ім. С. Руданського I і II ступенів відзначено Вікторію Їжак (Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж) за поезію *“Болючим чесним словом...”*, Тетяну Циганчук (Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж) — поезії *“Струни моєї душі”*, Аліну Новаківську (СЗОШ I—III ст. № 3 м. Гайсин) — поезія *“Вітчизна — це не хтось і десь. Я — теж Вітчизна”*. Кращими у прозі постали твори Євгенія Мазуровського (Вінницький технічний коледж) — твір *“Шари страждань”*, Железняка Романа (Покровський міський ліцей “Надія”) — новела *“Український ковчег”*.

Нагороду ім. Василя Стуса цьогоріч вибороли: Анастасія Стець і Надія Антонишина з Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу. Кращими авторами в номінації “Есе” стали роботи Оксани Лисих (НВК “Інформатико-математичний ліцей—ЗОШ I—III ст.”, м. Торецьк), Анастасії Фісак (Черкаська СЗОШ I—III ступенів № 1) та Анастасії Гончарук (Літинська СЗОШ I—III ст. № 2 Вінницької області).

Учасниця конкурсу Наталія Хоменко, учениця НВК “Ліцей із ЗОШ I—III ступенів” Костянтинівської ради Донецької області закликає нас шанобливо тавитися до слова, бо це “згустки душі”: *“Слова мовчать, коли вони позбавлені душі. Вони її живі згустки, що ввібрали в себе усі радощі й болі багатьох людей, які їх промовляли. Вони ластівки душі, її захисники й вірні помічники. Тож давайте ставитися до них уважніше, адже дотик слів, залишений на тлі душі, ще довго не тьмяніє...”*

Перебіг конкурсу підтвердив функційне навантаження ДонНУ ім. В. Стуса, який сьогодні єднає два краї, створюючи силове поле діалогу між ними.

Чому і досі пишемо по-сталінському?

З нагоди 90-ліття правописної конференції у Харкові

Ірина ФАРІОН,
доктор філологічних наук, професор

> *Теперішній правопис — московський сарафан на українському тілі.*
> ***Ірина Фаріон***

90 років тому **26 травня—6 червня** у Харкові відбулася Всеукраїнська правописна конференція, яка ВПЕРШЕ кодифікувала український правопис, що через вбивства та репресії мовознавців і вилучення характерних ознак внутрішньої структури мови **був знищений навесні 1933 року**.

Чинний *Український правопис* (ост. вид. 2012 р.) як основна *мовна конституція* — це наслідок і узаконення так званої української радянської мови, яку “нормалізовано” у 30-80-і роки ХХ ст. через асиміляцію, репресії та розстріли українців. Початок відліку цього правописного лінгвоциду й геноциду — московсько-більшовицька окупація України в 20-і роки ХХ ст. і “сталінський” Правопис 1933 року та подальші системні й цілеспрямовані дії, що узаконено тривають і ДОСІ як зумисний антиукраїнський спротив і як незнання та звичка так писати і говорити.

Вмотивована спроба кардинально змінити *мовну конституцію* зі “сталінської” на українську зародилася на I Міжнародному конгресі україністів 27 серпня—3 вересня 1993 р. Відтак уряд України 8 червня 1994 року своєю постановою затвердив склад Української національної комісії з питань правопису при Кабінеті Міністрів України на чолі з тодішнім віце-прем’єром міністром М. Жулинським. Виконання цієї праці покладено на відновлений 1991 року Інститут української мови на чолі з член-кореспондентом НАН України Василем Німчуком.

Напрацьований проєкт нової редакції “Українського правопису” від липня 1999 року залишився незреалізований і досі через наскрізну політичну неспроможність, неадекватність та неосвіченість значної частини українського суспільства. Прикметно, що 17 червня 2015 року Уряд своєю постановою затвердив новий склад Української національної комісії з питань правопису, що, з огляду на переважну кількість у ній шанувальників української радянської мови та нефахівців з української мови та правопису (попри яскраву меншість професіоналів-україністів), не здатна буде розв’язати проблеми **дерадянізації** та **деколонізації** нашого Правопису (про це більше у моїй книжці, що незабаром вийде, “Мовна норма: пошук істини”).

Отож основний продукт багатолітньої мовознавчої правописної думки та кульмінація логічної українізації 20-х років — ***Український правопис 1929 року*** — після цькування його творців: перекручень, оббріхувань, репресій та розстрілів — знищено наприкінці 1933 року. Як згадує сучасник подій, видатний мовознавець Ю. Шевельов (Шерех), “*Хвиля* [справжнє прізвище *Олінтер* чи *Олентир*, очільник новоствореної Правописної комісії, заввідділу агітації й пропаганди Політбюро ЦК КП(б), із 1933 року заступник наркома освіти УРСР — І. Ф.] *вважав перегляд правопису за найнагальніше й найважливіше завдання. Його виконано дуже в короткий час [...] новий правопис прилюдно не обговорювали, тільки Хвиля зробив з цього приводу кілька заяв. Хто переглядав правопис, невідомо. Найімовірніше це був Каганович* [Наум (Нухим Аронович) Каганович — “*єврей з походження, росіянин культурою*” — новопризначений директор Інституту мовознавства, диктатор зросійщення української мови — І. Ф.]. *Газети й інші видання перейшли на новий правопис негайно — у травні 1933 року, — ще до його публікації, і непідготовлені читачі опинилися перед доконаним фактом*” (Ю. Шерех). **Знаково, що тих двох убивць українського правопису й мови свої ж — енкаведисти-комуністи, розстріляли: Кагановича 1937 року, Хвилю (Олінтера) — 1938 року**. Розстріляно 26 лютого 1939 року й організатора Голодомору **росіянина П. Постишева** (другий секретар ЦК КП(б)У) — натхненника цькувань наркома освіти М. Скрипника за українізацію та правопис 1929 року... як “*японського шпигуна*” та “*правого троцькіста”*.

> *Значення правопису НЕ доводиться, а визнається культурними людьми як безперечний факт культурного життя народу.*
> ***Л. Булаховський***

Чому знищували Правопис 1929 року? Про це довідуємося з передмови до Правопису 1933 року, який начебто був “*очищений від націоналістичних перекручень, що ставили перешкоди оволодінню грамотністю широкими масами і спрямовували українську мову на відрив від російської... орієнтували українську мову на польську та чеську буржуазну культуру, ставили бар’єр між українською та російською мовами*”. Як каже сам А. Хвиля, “*у старий правопис внесено 126 правок, багато з них суттєвих. А розділ про чужі слова переписано в цілості*” (Ю. Шерех). Ці правки призвели не лише до фонетико-морфологічного уподібнення з російською мовою, але й внесли хаос у нашу фонетичну та граматичну систему *(див. таблицю)*.

> *Контроль за правописом став своєрідним різновидом політичного контролю.*
> ***Ірина Фаріон***

Які ж були основні мовні ознаки, що стали культурно-політичними маркерами нашої мови й призвели до репресій та вбивства мовознавців, письменників, політиків, учителів, журналістів та ін. — учасників знакової Всеукраїнської правописної конференції у Харкові **26 травня—6 червня 1927 року** та авторів Правопису 1929 року? (Всі їхні прізвища будуть наведені у моїй згаданій праці).

Трагічність цієї мовної проблематики в тому, що знищення мовних фактів ставало фізичним і моральним знищенням самих мовознавців та письмен-

> *Вирішення проблеми правопису залежить не так від лінгвістичних аргументів, як від можливостей суспільства зберегти культурно-національні традиції у супротиві до чужої ідеологічної тенденції.*
> ***Г. Стюарт***

ників — кодифікаторів Правопису 1929 року. Більшість із них репресували і розстріляли. Маємо знати персональну історію правописного вбивства, як знаємо персонально Героїв Небесної Сотні.

Серед розстріляних, репресованих та доведених до самогубства — нарком освіти **Микола Скрипник**, що назвав російськомовних етнічних українців “*коефіцієнтом русифікаційної політики царату*” та засудив *мішану мову* (суржик) як “*показник безґрунтовности, нежиттєвости [...] і часткової успішности тої русифікаційної політики царату*”, основний **нормалізатор** української мови ХХ ст. **Олекса Синявський**, відкривачі **нової змішаної діялектної основи** нашої мови **Всеволод Ганцов та Олена Курило**, найпотужніший поліглот світу та укладач академічного словника *живої української мови* **Агатангел Кримський,** автор першої *наукової граматики* **Степан Смаль-Стоцький** (на диво, вцілілий, але здискредитований), автор першого *правописного словника* за соборним правописом **Григорій Голоскевич**, автор першої *історії української літературної мови* та знавець *синтасису* як моделі національного світобачення **Микола Сулима**, автор першого *історичного словника української мови* **Евген Тимченко**, автор першої праці *з української стилістики* **Борис Ткаченко**, автор завжди й усюди злободенного гасла “*Геть від Москви!*” **Микола Хвильовий…**

> *Реабілітували знищених тоталітарним режимом мовознавців, але ніяк не реабілітуємо їхньої праці!*
> ***О. Пономарів***

Таблиця основної фонетично-морфологічної правописної асиміляції за Правописом 1933 року та наступних років

Правопис 1929 року	Правопис 1933, 1946, 1960 і 2012 років
I. Питоме передання іншомовних слів	Фонетична асиміляція іншомовних слів
1. Літера **ґ (Ґ)** у власних та загальних, питомих та запозичених словах: *ґанок, ґулі, Гюґо* **укр. рос.** H г **?** Ch х х G **ґ** г *Heidegger* (нім.) / *Гайдеґґер* (укр.) / ***Хайдеггер*** (рос.); *halloween* (анг.), *геловін* (укр.), *хелоуин* (рос.).	**1.** Вилучено літеру **ґ (Ґ)** за “*прямою вказівкою Сталіна*» (така мотивація прозвучала 1946 року з вуст президента АН УРСР О. Богомольця на відмову П. Тичини, як міністра освіти, підписувати через вилучену літеру Правопис 1946 року). Правопис 1990 року повернув до української абетки **літеру ґ** для обмеженого переліку питомих українських і запозичених слів (без конкретних приписів використання): *Хайдеггер*, *Гюго, ганок, хелоуін*
2. Грецький звук **тета** — (th) передано через **т:** *ка**т**едра, А**т**ени, ски**т**и* (бо *Мар**т**а*, а не *Мар**ф**а*, ***т**еатр*, а не ***ф**еатр*, *ка**т**олик*, а не *ка**ф**олик*)	**2.** Грецький звук **тета —** (th) переважно передано через ф: *ка**ф**едра*, *А**ф**іни*, *скі**ф**и*
3. Передання збігу голосних: лат. **ia — ія**: *соц**ія**льний* (бо *д**ія**льний*, *Марк**ія**н*) лат. **iu — ію**: *тр**ію**мф, **Ю**да* лат. **io** (початкове) **— йо:** ***й**он (бо **й**огурт, **Й**осип)* лат. **oje — оє**: *про**є**кт* (бо лат. *pr**oje**ctus*) лат. **au, ou — ав**: ***ав**диторія (бо **ав**тобус, **Ав**стрія), Товер*	**3.** Передання збігу голосних: лат. **ia — іа**: *соц**іа**льний* лат. **iu — іу**: *тр**іу**мф, **І**уда* лат. **io** (початкове) **–іо:** ***і**он* лат. **oje — ое**: *про**е**кт* лат. **au, ou — ау, оу**: ***ау**диторія, Тоуер*
4. лат. **e** (в початковій позиції) **— Е:** ***Е**вропа, **е**вро*	**4.** лат. **e** (в початковій позиції) **— Є:** ***Є**вропа, **є**вро*
5. німецький дифтонг **ei** передано через **ай** (після **л яй,** а не **ей):** *Ай**нштай**н, Л**яй**пциг;* ***eu** — через **ой:** Ф**оє**рбах*	**5.** німецький дифтонг **ei, eu** передано через **ей:** ***Ей**нште**й**н, Л**ей**пциг, Ф**еє**рбах*
6. англійську літеру **w** перед голосними передаємо через **в** (а не через **у**): ***В**айлд* (а не ***У**альд*), ***В**іклеф* (не *Уіклеф*), *Гемінґ**в**ей* (а не *Хемінгуей*)	**6.** англійську літеру **w** у позиції перед голосними передають звичайно через **в:** ***В**ільсон, **в**ік-енд,* але за традицією: ***У**айльд, **У**ельс, **У**олл-Стрит, Голс**у**орсі, Хемінг**у**ей*
II. Питомі морфологічні форми	II. Морфологічна асиміляція
1. Закінчення ***-и*** родового відмінка однини іменників III відміни: *любов-**и**, незалежност-**и***	1. Вилучення закінчення **-и** родового відмінка однини іменників III відміни: *любов-**і**, незалежност-**і***
2. Закінчення -**и** родового відмінка однини іменників IV відміни: *імен-**и**, племен-**и***	**2.** Вилучення закінчення **-и** родового відмінка однини іменників IV відміни: *імен-**і**, племен-**і***
3. Змінюваність чужомовних іменників середнього роду з кінцевим ***-о*** після приголосного: *на табл-**і**, у кін-**і*** (бо *в сел-і*, на *блюд-і*)	**3.** Незмінюваність чужомовних іменників середнього роду з кінцевим ***-о*** після приголосного: *на табл**о**, у кін**о*** (бо так у російській та французькій мовах)
4. Іменники чужомовного походження *бензина, візита, генеза, девіза, діягноза, зала, етикета, класа, кооператива, метода, оркестра, синтакса* та ін. належали **до жіночого роду**	**4.** Зміна **жіночого роду на чоловічий:** *бензин, візит, генезис, девіз, діагноз, зал, етикет, клас, кооператив, метод, оркестр, синтаксис* та ін.

“Своєрідний ключ до подальшого сприйняття ста історій і розповідей”.

Особливе чуття історика і глибинний патріотизм

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ,
академік, директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

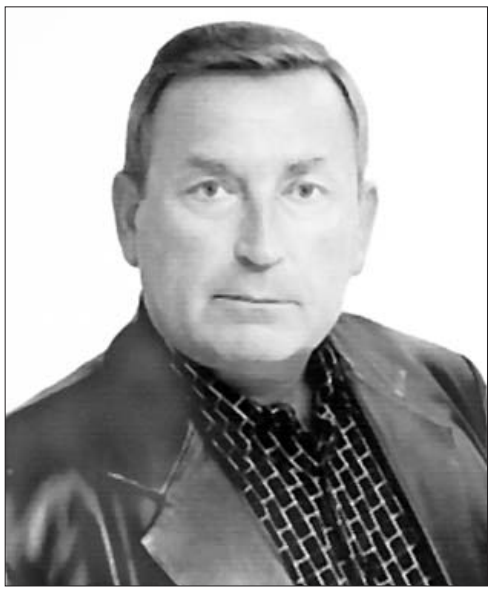

Більше десяти років тому написав я передмову до книги Володимира Мельниченка про перебування політичного засланця Михайла Грушевського в Москві у 1916—1917 рр.[1]. Це була його перша наукова монографія з українознавчої проблематики в російській столиці, але я відразу відчув огром розпочатої вченим роботи:

“Володимир Мельниченко “закроїв” не одне ще дослідження “українського Арбату”, щасливо стимульований і своєю безпосередньою, як генеральний директор Культурного центру України в Москві, працею, і особливим чуттям історика на нові, перспективні з наукового боку знахідки, і глибинним патріотичним пориванням відкривати українські сторінки, “написані” в Росії, передусім у Москві... І ще багато нового відкриє цей невтомний, емоційний, чутливий до всього рідного, українського в Москві історик...”

Але хто міг подумати, що це буде два десятка капітальних українознавчих монографій, виданих українською мовою (!) в Москві, зокрема відзначених Національною премією України імені Тараса Шевченка! Та й після повернення в Київ Володимир Юхимович не збавив темпу — торік у видавництві “Либідь” побачила світ авторська енциклопедія-хроноскоп “Михайло Грушевський у Москві”, а цієї весни там само — нова прецікава книга[2].

Автор поставив завдання розкрити значну дослідницьку й популяризаторську роботу Михайла Грушевського, спрямовану на прославлення й ушанування Тараса Шевченка та показати історичну заслугу вченого в глибокому вживленні імені та справи Кобзаря в українську ментальність. Я радий за нього, за наше літературознавство, бо дуже важливе завдання виконано майстерно.

Передусім скажу, що робота добре структурована, надзвичайно продумана композиція подачі матеріалу, який, на моє подивування, виявився таким багатим і різноманітним. Признаюся, я досі не уявляв, наскільки широко і об’ємно Михайло Грушевський обстежує творчість Тараса Шевченка. Ясна річ, він не приділяв особливої уваги поетиці творів Шевченка, образній системі, стилю тощо. І це зрозуміло, бо все ж таки основне зацікавлення Тарасом Шевченком припадає на період особливої громадської активності видатного історика, котрий не міг не усвідомлювати, що постать Тараса Шевченка у всіх суспільно-політичних процесах повинна відігравати особливу роль.

Ґрунтовна передмова, точніше “Передслово” — це своєрідний ключ до подальшого сприйняття ста історій і розповідей, кожна з яких, до речі, названа словами самого Грушевського. Досконало обґрунтовано кожний із трьох розділів, які об’єднують оповіді. Перший — “Тарасе мій добрий, мій батьку єдиний!” — присвячено виявленню потужного впливу Шевченкової творчості на формування світоглядного, політичного, державницького єства Грушевського, найперше, що особливо цікаво, через сприйняття й усвідомлення зловісної ролі Москви й Московщини в історії України. Назву другого розділу — “Шевченка признає пророком вся Україна” — говорить сама за себе, про третій скажу далі. Відзначу, що дослідник акцентує увагу і переконливо доводить, що “присутність” Тараса Шевченка у подіях, які розгорнулися у Російській і Австро-Угорській імперіях, просто неминуча і навіть обов’язкова, пояснюючи, що ж “викликало” Шевченка на передові рубежі національно-визвольного руху України.

Особливе смислове навантаження мають сторінки праці, що розповідають, як Грушевський — очевидний прихильник автономії України у складі федеративної російської держави — на початку 1918 р. дійшов висновку, що орієнтація на Московщину, на Росію є пережитою і віджитою, а під “федералізмом” радянського штибу “лежить в дійсності самий поганий, терористичний централізм”. Більше того, Голова Української Центральної Ради вважав, що “тепер ми самим очевидним способом маємо боротьбу самих народів — великоруського й українського. Один наступає, другий бороніться”. Такі драматично-пророчі максими, висловлені на тлі Шевченкових антимосковських поезій, обпікають душі й озброюють духовні сили сучасних українців.

Дуже важливо, що всі міркування, роздуми, оцінки автор подає на тлі найважливіших історичних подій і знакових постатей не тільки національно-культурного руху України, а й всеросійського, в якому Михайло Грушевський був важливою постаттю. Тим більше, що його перебування в Росії і намагання якнайактивніше брати участь в її науковому і літературному житті було зумовлено передовсім наростанням національно-визвольних змагань. І це Михайло Грушевський усвідомлював і навіть готовий був іти (і йшов) на певні компроміси заради того, щоб, перебуваючи у засланні в Симбірську і Казані, потрапити до столиці імперії. Бо там уже в XIX столітті діяли знакові постаті — російські українці, діяльність яких, особливо Осипа Бодянського, Михайла Максимовича та інших, засвідчувала і для Михайла Грушевського, що доволі авторитетне коло діячів було перейнято турботами про долю України. Володимир Мельниченко присвятив їм окремий розділ “Діяльність російських українців”, в якому виявив унікальне знання теми, не вповні доступної навіть Михайлу Грушевському.

Не без підстав автор подав і кілька розповідей — цікавих міркувань про Миколу Гоголя. Його духовна трагедія зазвучала у той період, в який виникла максимально-духовна потреба, коли стало очевидним усе те, що було напрацьовано, замислено українцями. Цінною є історія під назвою “Гоголь починає вдаватися в український націоналізм”, в якій, на відміну від російських гоголезнавців, розкрито справжній глибинний зміст його начерку “Роздуми Мазепи” (середина 1830-х рр.). Як і скрізь у своїх працях, автор враховує напрацювання попередників, у цьому випадку Володимира Панченка, Юрія Барабаша, Ярослава Дзири, який навіть назвав тогочасного Гоголя “мазепинцем”. У цьому контексті вмотивовано вводиться в науковий обіг важливий висновок Михайла Грушевського: “Не тільки з огляду на вплив, який мали Гоголеві повісті з українського життя (люди наших поколінь, певне, тямлять, скільки завдячували їм в розвої й усвідомленні своїх українських симпатій!), а і з огляду на його українські почуття ми не маємо ніякої причини викидати його з історії українського національного руху, розвою української свідомості. Не цілою своєю творчістю, не цілою своєю гігантською фігурою, але деякими сторонами своїми він належить сюди. І менше всього можна згодитися на те, щоб його протиставлювано українському рухові як щось принципіально йому противне”. Разом із тим, Грушевський через рік написав малопомічену дослідниками точну фразу про історичну, сутнісну різницю між Шевченковою і Гоголевою Україною: “Україна Шевченка, з одного боку, з другого — Україна, чи безпечніше сказати — “Малоросія Гоголя”...”

Привертають увагу міркування автора щодо Шевченкового ставлення до гетьмана Івана Мазепи, закріплені словами Грушевського, який зафіксував унікальність Мазепиного феномену в обох іпостасях — темній і світлій: “...Взагалі погляди на Мазепу як на людину зісталися непохвальні і неприязні; але як історичний діяч, як ідея — він був окружений високою почестю...” Володимир Мельниченко слушно вважає, що тема “Мазепа як ідея” заслуговує на сучасну монографію з історично поглибленим прочитанням діяльності гетьмана. Вельми цікавою є пропозиція про створення наукового збірника статей “Україна і Московщина — відмінности і контрасти”, задуманого Михайлом Грушевським і Максимом Горьким у Москві наприкінці 1916 р.—на початку 1917 р. Очевидно, що першу його частину мали б скласти статті самого Грушевського та вчених, означених ним, — Сергія Єфремова, Федора Вовка, В’ячеслава Прокоповича, Миколи Василенка та ін. А другу — більшу — частину книги слід написати нинішнім авторам, які мають всебічно розкрити на сучасному науковому рівні фундаментальний висновок Грушевського про “велику історичну, культурну, психологічну, всяку, яку хочете, межу, яка від віків розділила Україну від Московщини...” Серед численних історичних осіб, оцінених Шевченком і Грушевським, запам’ятався Михайло Юзефович, його Тарас Григорович назвав “зрадником” у справі Кирило-Мефодіївського братства, тоді як Михайло Сергійович емоційно й точно затаврував, багатократно згадуючи “ганебний закон Юзефовича 1876 р., який заборонив українське слово”.

Володимир Мельниченко створив дуже необхідну працю. Ніхто до нього не спромігся на такий обґрунтований і всебічний аналіз оцінок Михайлом Грушевським творчості Тараса Шевченка та її актуальності у будь-який період історії України, особливо в часи піднесення революційного і національно-визвольного руху, коли Шевченкове слово ставало ідейним стимулятором усвідомлення необхідності боротьби за волю і незалежність. У цьому плані статті Михайла Грушевського про творчість Шевченка відіграли вирішальну роль. Своєю монографією Володимир Мельниченко всі ці проблеми актуалізував — і в цьому його велика заслуга.

Окремо відзначаю високий поліграфічний рівень монографії: слава видавництву “Либідь”!

[1] Жулинський М. Великий українець на Арбаті // Мельниченко В. Михайло Грушевський: “Я оснувався в Москві, Арбат 55”. — М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005. — С. 3-6.

[2] Мельниченко В. Михайло Грушевський: “Шевченко — святий національний прапор”. 200 історій і розповідей про двох українських геніїв. — К.: Либідь, 2017 — 400 с.

На пошану Івана Франка в Києві

відбулися такі заходи: покладання квітів до пам’ятника І. Франкові, молодіжні публічні мистецькі акції та круглий стіл “Державотворчі концепції у працях Івана Франка: актуальність на сучасному етапі”.

Під час круглого столу (зліва направо): Василь Кушерець, Василь Кремень, Роланд Франко, Ігор Курус

Романси на вірші Івана Франка виконують студенти різних національностей

«Я вернусь до своєї вітчизни з мільйонами своїх братів і сестер...»

Тетяна КОЦЬ,
канд. філол. наук, старший науковий співробітник Інституту української мови НАН України

Наукова громадськість вітає вихід у світ книги “Мовний всесвіт Івана Багряного. — Зб. наук. праць, присвяченого 110-річчю з дня народження Івана Багряного / упоряд. С. Козак. — К.: Українська видавнича спілка ім. Івана Багряного, 2016. — 364 с.”

Історія літературної мови — це історія мовних особистостей. Щоб оцінити внесок письменника в розвиток літературного стандарту, потрібен час, який відбирає і зберігає все вагоме, знакове, цінне, естетичне і залишає позаду одноденне, непримітне, неприйнятне. Літературна спадщина митців, які були вимушені жити і творити за межами України, проходить випробування не лише в часі, а й у просторі, знаходить своє загублене в історичних реаліях місце, розкриваючи невідомий для багатьох поколінь зміст промовленого і записаного у вічності слова.

Творча спадщина Івана Багряного (очевидця жахливих доленосних подій української історії) — це не лише самобутня сторінка історії літературної мови, а й джерело вивчення мовної свідомості українського суспільства початку XX століття. Письменник, перебуваючи поза межами України, через рефлексію над мовою мав можливість вільно висловити думку мільйонів українців, синхронно представити всьому світові оцінку явищам неприйнятної для більшої частини суспільства комуністичної ідеології.

Іван Багряний повернувся в Україну у своїх творах, які вже стали новою сторінкою української літератури і відкрили українцям правду про трагічні сторінки історії. Митець упродовж усього життя боровся за державність України, боровся з тоталітарною владою, комуністичним режимом єдиною зброєю, яку він забрав із собою в далекі світи, — словом.

Нові грані мови письменника через 110 років з дня його народження розкриває збірник праць “Мовний всесвіт Івана Багряного”, який побачив світ в однойменній видавничій спілці. Завдяки С. Козакові — відомому дослідникові української діаспори, зібрано, впорядковано і опубліковано значну частину наукового доробку мовознавців про лексику, фразеологію, стилістичну та синтаксичну організації художніх прозових, поетичних, публіцистичних творів знакової особистості української культури. Такий формат видання дає змогу підсумувати здобутки і водночас актуалізувати важливі, але ще невисвітлені проблеми сучасної лінгвістики у дослідженні мовотворчості Івана Багряного. На цьому наголошує автор передмови П. Ю. Гриценко. “Входження текстів І. Багряного, як і інших класиків української літератури зарубіжжя, — зазначає мовознавець, — має безпосередній вплив не лише на розвиток словесності — систему прийомів і засобів художнього відтворення життя, а й на динаміку української мови, її формальну структуру, виражальні можливості” (с. 9—10).

Досліджуючи мову письменників, лінгвісти традиційно звертають увагу на їхній словник. Для мовної особистості слово — це своєрідний орієнтир, за допомогою якого на різних рівнях усвідомлення актуалізується певна частина її попереднього досвіду. Показовим для мовотворчості письменника в контексті української літературної мови 40—50-х років XX ст. є вживання біблійної лексики, яка є основою художнього зображення епохи, елементом культурної пам’яті і мовної свідомості українців початку XX століття. Стилістичні функції сакральної лексики, яка акумулює і релігійні уявлення, і народне світовідчуття, висвітлюють розвідки Н. М. Сологуб, М. І. Філон, А. Ковтун, І. М. Дишлюк.

Автори збірника пропонують розвідки про мову публіцистичних творів, яка відчутно позначалася на художньому мовомисленні Івана Багряного. Саме публіцистичні вислови надавали оцінності, експресивності, переважно негативнооцінної конотації, категоричності в описах трагічних реалій української історії і були для митця засобом розширення традиційно усталеної в художній літературі емоційної парадигми висловлювання.

Значна частина лексики, яка активно функціонувала в мові на початку XIX ст. і згодом була вилучена з вжитку в межах України, продовжувала жити в творах Івана Багряного і разом з ними поверталася в мову ЗМІ в 90-х роках XX ст. Слова *знеосіблений, змагун, літун* знову отримали шанс на нове життя, пор.: “*Уся його Вітчизна ось так — на колесах, розчавлена, розшматована,* ***знеособлена”*** (“Тигролови”); “*Сучасна молодь не зупиняється на констатації екзистенціальної проблематики, не перетворюються на пасивних споглядальників нівеляції самооцінної особистості в зародку, що активно відбувалося в процесі формування* ***знеосіблено*** *суспільства”* (“Культура і життя”, 27.04. 1995); “*Колись були змагунами, а тепер стали болільниками”* (заголовок до статті про спортивні змагання, “Вечірній Київ”, 15.09.1997). Збірник засвідчує важливість і актуальність ґрунтовного висвітлення в науковій літературі питання впливу мовотворчості Івана Багряного на динаміку літературної мови кінця XX ст.

У пропонованому виданні різнопланово досліджено вживання в мові митця онімів: топонімів, антропонімів, хрононімів тощо, за якими можна чітко визначити часові, просторові й аксіологічні параметри художніх текстів. Автори зазначають, що топоніми в художніх поетичних і в прозових творах — це не лише засоби локалізації місця дії, а й стилістичні маркери авторської концепції, авторського стилю. Важливою для розуміння їх символічного змісту є лексична сполучуваність, яка розкриває асоціативний зв’язок між історичним минулим і сучасністю митця (див. статтю Е. В. Боєвої, с. 26—28). Дослідники слушно наголошують, що в творах письменника всі “імена говорять” до українців як нації, яка не має права забути свою історію (студії Г. Д. Панчук, Н. М. Журавльової).

Дослідження семантикону мовної особистості Івана Багряного доповнюють розвідки Г. Хомут, Ю. Маркітантова про стилістичні функції цілісних і трансформованих фразеологізмів як елементів народної мовної свідомості: *носом землю рити; Бог не без милості, козак не без щастя; беріг і не вберіг, пильнував, як ока — і марно* (с. 124—125).

Різновекторні когнітивні, змістові, семантичні зв’язки в авторському задумі митця простежено в статтях, присвячених концептам “Україна”, “душа”, “життя” тощо. В. С. Калашник зауважує, що образ України пронизує всю творчість Івана Багряного і розкриває незнані для українського суспільства кінця XX ст. ціннісні орієнтири національного буття (с. 195—196). Україна 30-50-х років XX ст. в свідомості митця має різні просторові виміри: “*та Україна*” (Батьківщина) і “*друга, нова Україна*” (Зелений клин), пор.: “*Немає вже того тихого краю, України тієї ясної, сонячної”* (Тигролови); “*Це була наша друга Україна, нова Україна, але щасливіша”* (Тигролови). Батьківщина для автора романів — це різні, але однаково рідні українські діалекти, які об’єднує одна національна мова: “*Вагон говорив усіма* ***діалектами його*** *— Григорієвої —* ***мови****:* ***полтавським, херсонським, чернігівським, одеським, кубанським, харківським, подільським****... Основний контингент його пасажирів — Україна, ота зірвана з місця і кидана по всіх світах. Екстериторіальна Україна. Україна “без стерна і без вітрил*” (див. розвідку Л. П. Зеленко, с. 168—169).

Протиставлення *Вітчизни* (України) і “*родіни*” (СРСР) виразно експресивно реалізовано в публіцистичних творах, напр.: “*Для нас слово “****Вітчизна****” також наповнене святим змістом і, може, більшим, як для будь-кого іншого. Але не сталінська “****родіна****”. Мені моя* ***Вітчизна*** *сниться щоночі...*”; “*Ми воліємо вмерти тут, на чужині, але не вертатись на ту “****родіну****”... Це слово чуже, з таким незрівнянним цинізмом нав’язуване нам радянською пропагандою”* (див. дослідження О. К. Коновала, с. 357);

Семантика мовних одиниць письменника відображає індивідуальне осмислення, що активується одиницями словника національної мови. Тому для майбутніх дослідників першочерговим, як зазначає П. Ю. Гриценко, є “лексикологічне опрацювання текстів письменника задля виявлення тієї лексики, семантики, фразеологізмів, які не потрапили до “Словника української мови” (Т. І. — XI, К.,1970—1980) (с. 17).

У полі зору авторів збірника також синтаксичні одиниці мови Івана Багряного. Структурний аналіз різних типів речень (простих, складних, поширених, непоширених, ускладнених і т. ін.) важливий для з’ясування граматичної організації мови, виявлення ритмомелодики художніх творів митця. Митець входить в історію літературної мови також експресивними афоризмами, які утверджують цінності його епохи — людську гідність і незламність духу: *Ліпше вмирати, біжучи, ніж жити, гниючи!; Сміливі завжди мають щастя* та ін. Сьогодні це вже впізнавані поза контекстом і часом слова поверненого на Батьківщину митця.

Рецензований збірник наукових праць, репрезентуючи результати мовознавчого аналізу мовотворчості Івана Багряного, водночас ставить перед дослідниками і нові завдання. Щоб з’ясувати диференційні ознаки ідіолекту мовної особистості в історії літературної мови, важливо здійснити комплексний прагмалінгвістичний і функціонально-семантичний аналіз мовних одиниць, виявити зафіксовану в них рефлексію автора, яка має свої визначальні ознаки на тлі загального літературного і культурного процесів. Письменник, вживаючи усталені одиниці мови, розвиває їх функціонально-семантичний потенціал, актуалізує мовними засобами цінності своєї епохи (ядерні поняття ідіолекту), створюючи нові мовно-естетичні знаки національної культури.

Пропоновані студії підсумовують здобутки, знайомлять широкі кола української громадськості з розмаїттям проблематики мовознавчого аналізу текстів знакової особистості в історії літературної мови і засвідчують, що сучасна лінгвістична наука впевнено долає шлях, за визначенням П. Ю. Гриценка, “від смальтинок до цілості ідіолекту Івана Багряного”.

Сінокісні зажинки з косою Костя Гордієнка

Михайло ЦИМБАЛЮК,
член НСПУ, м. Хмельницький

Хмельницький літературний музей відкрив сезон косовиці. Як і зароджений у його стінах міжрегіональний літературний фестиваль “Зернослово”, цей традиційний захід пов’язаний з іменем лауреата Національної Шевченківської премії Костя Гордієнка. Відомо, що класик української літератури середини XX століття знаходив можливість косити трави за найпершої можливості — у садках односельців під час відвідин батьківщини у Микитинцях на Поділлі, у закордонних відрядженнях. А в будинку творчості письменників в Ірпені в нього напоготові була своя коса.

Саме цю косу на схилі своїх літ і заповів Кость Гордієнко Хмельницькому літературному музеєві на прохання колишнього наукового співробітника музею Миколи Мачківського.

— Як відомо, письменник жив у Харкові. Як трапилося там побувати, то я зустрівся з ним і попросив для музею деякі експонати, — згадує письменник Микола Мачківський. — Він завжди казав, що ніякі курорти не додавали йому стільки здоров’я, як звичайна селянська коса. От я й попросив його косу. Він написав записку для адміністрації Ірпінського будинку письменників, щоб віддали нам його косу. А отримати її випало зимою. І от уявіть мене в потязі серед зими з косою, як я її віз із Києва у Хмельницький. Реакція пасажирів була від іронії до кепкування.

А про Гордієнкове захоплення якось написав колишній голова Хмельницької обласної організації НСПУ Микола Федунець:

У столі записник спочива,
Спить, сховавшись у ручку
чорнило...
Косить класик. Лягає трава —
Подивитися любо та мило.

Цьогоріч гостями літературного музею були учні Хмельницької школи № 17. Директор музею Василь Горбатюк розповів про традиції косьби в подільських селах:

— Підготовка і початок косовиці завжди супроводжувалися певними ритуалами. Як правило, косовиця припадала на початок Петрівського посту, тому від чоловіків, які викошували чималі площі на своїх полях і сіножатях, не вимагали суворо дотримуватися посту.

Підлітки з непідробним зацікавленням оглянули виставку, присвячену Костю Гордієнку, дехто й узявся за косу. Особливо це було цікаво дівчаткам. Технічний прогрес полегшує ручну працю, і вже по наших селах менше чути мелодію клепання кіс на бабках — усе частіше диркочуть бензокоси. У багатьох садибах забувають про косу із кіссям, як забули про призначення коромисла. Та важко уявити, що про деркотіння бензокоси хтось із поетів напише, як подільський письменник Віталій Нечитайло:

Від коси траві упасти,
бо на те вона трава.
Жаль, не можна перекласти
геть усе це на слова:
як мовчить в землі коріння,
заховавши в глибину
таємницю озаріння,
кругойдучість полину...

На перших порах косу Костя Гордієнка навіть використовували для викошування газону біля музею. Та з приходом на посаду директора музею Василь Горбатюк придбав нову косу, а інструмент-експонат лише виносять на сінокісні зажинки — наче запрошують поважну людину подивитися, як шанують народні звичаї і як пам’ятають відшумілі літа попередніх поколінь.

“Ця війна була справді тотальною”.

Інвалідський магазин

Юрко ЛОГВИН

Якщо ви вийшли з метро “Золоті ворота”, пройшли через скверик, і Золоті ворота лишилися у вас за спиною, то ви втрапляєте на вулицю Ярославів Вал. Справжня історична її назва — Велика Підвальна. А в часи мого дитинства — Ворошилова. Уявіть собі, по цій неширокій вулиці ходив трамвай. Біля Золотих воріт трамвай зупинявся. Виходила вагоновожата, переводила стрілку. І тоді трамвай повертав ліворуч, на Володимирській виходив на Площу Богдана Хмельницького. Тепер це Софійська площа. Там, біля пам’ятника, він робив коло і потім по цій же Великій Підвальній вертав назад на вокзал.

Вулиця Велика Підвальна, а тепер Ярославів Вал, — не з найдовших у Києві. І коли ми йдемо непарною стороною, то перше, на що звертаємо увагу, це будівля номер три. Знаменитий будинок зі шпилем і скульптурами двох крилатих песиголовців! Я завжди стишував крок, проходячи повз будинок №3. Бо це був перший будинок, де ми поселилися, власне, жили, прибувши до Києва. Десь місяць чи півтора, 1945 року. Ми з мамою і бабусею приїхали з села, коли батько повернувся з армії.

Йдемо теперішньою вулицею Ярославів Вал. Ось і другий будинок, яким кияни і гості міста теж цікавляться. Сповільнюю крок. Караїмська божниця. Її збудували ще в дореволюційні часи. Здається, брати Коени, які були, так би мовити, олігархами в тютюновому бізнесі. Проходимо трішки далі і, ліворуч, сходи вниз. На цьому закінчується перший квартал. А вниз іде вулиця Івана Франка. По той бік її — наріжний будинок, одним боком виходить на Ярославів Вал, іншим на Івана Франка. Там у часи мого дитинства був гастроном. Відрізнявся від інших магазинів тим, що у ньому все було по картках. Але часто траплялося, що маєш картки, а товару немає. Так-от, цей магазин був ось чим примітний. Там отоварювалися двічі на місяць інваліди. А ми в той час вже жили на вулиці Стрілецькій, яка виходила просто на цей магазин, межуючи з вулицею Житомирською і Ворошилова, що тепер Ярославів Вал. І от ми мешкали в будинку, що належав Митрополії Київській. У цьому будинку часто зупинялися, як у готелі, священики з різних парафій, чекаючи розгляду своїх справ у консисторії. Після війни будинок був заселений від підвалу до горища. Так, що вже було ніде притулитись. Ми жили в підвальній частині, і наша підлога була на 4 метри нижча від рівня подвір’я.

Тоді вулиця Стрілецька була дуже тихою. Хіба раз чи двічі проїздила якась машина — як правило, вантажна ГАЗ. То могли завозити продукти чи привозили хворих до госпіталю, що містився якраз напроти знаменитої Брами Заборовського. Галас на вулиці здіймали хіба дітлахи і гуркіт їхніх саморобних самокатів. Гул від них стояв страшенний. Бо коліщата з шарикопідшипників, знятих навіть не знаю звідки, може, й літаків, а може, з розбитих машин. І коли ними їхали хідником, а він біля нашого довжелезного будинку 7/8 був тоді, — уявіть собі! — з цегли, поставленої на ребро; десь вона вже стерлася, десь вибилася, покриття було нерівним, гуркіт стояв страшенний! Двірник Іван Іванович ганяв хлопців за це. В мене такого самоката не було. Друзі іноді давали проїхатися в один кінець і назад, або навколо будинку. Ще різкіший шум від таких шарикопідшипників виникав двічі на місяць. Бо два рази на місяць хідник біля нашого дому сповнювався гуркотом тягучим, повільним. І доповнювався стукотом дерев’яних плитниць по тротуару. Це безногі інваліди на своїх візках-платформах тяглися до магазину на Ворошилова. І у дітей на самокатах, і в тих інвалідів не було коліщат з гумою, тихих. А були звичайні вісі, на які натягалися ось ці шарикопідшипники. І коли хідник, зроблений з цегли, викрешував ось ці тягучі звуки, то вони зависали десь на години дві-три. Зі всіх боків, зокрема з Рейтерської, Осипенка, Стрілецької та Михайлівського провулку з’їжджалися інваліди, які не мали обох ніг. І вони, аби себе проштовхувати на тих платформах з шарикопідшипниками, у правій і лівій руці тримали по такій дощечці, як ото муляри, що вигладжують стіни. Тими дощечками вони щосили вдаряли об хідник, відштовхувались — і котились у візку далі і далі. І вискливий, і дзвінкий звук шарикопідшипників, зрозуміло, доповнювався ще й тими ударами по хіднику, зчиняючи додаткове монотонне “Стук! Стук! Стук!”.

Ішли також люди сліпі з поводирями. Бувало, йшли легкою ходою, але в них не було обох рук. Як правило, це сапери, які десь підірвалися на таємних німецьких мінах.

Дії фріців були підступними. Вони де могли, там і влаштовували пастки нашим людям: тікаючи, труїли вино і напої на заводах. А потім наші люди тисячами гинули від отруєного ситра чи вина. Також ручки підкидали чи іграшки із замаскованою вибухівкою. Чомусь про це, правда, мало кажуть, але ця війна була справді тотальною.

...Отоварившись тим, що було, інваліди не розходилися. Розливали горілку. По сто грамів. Чому я це добре пам’ятаю? Бо на розі Георгієвського провулку і Стрілецької сидів чоботар Захарич. Із чорною бородою, дуже розкішною. Тоді казали, — як у Карла Маркса. Мав він круглі з дротовою оправою окуляри. Також носив кепку-восьмиклиночку з ґудзиком зверху. Сидів верхи на одному ящику, а на другому — розкладений реманент. Лапа там же стояла, він її затискав коліньми, коли на ту лапу надягав взуття, яке треба було підбити чи підшити.

Чого тоді всі боялися? Міліціонерів. Називали їх лягавими. Але найбільший страх і ненависть викликали фінінспектори. Ті ходили по всіх магазинах, нишпорили по базарах та інших торгових точках, де люди могли щось продавати. Також нишпорили дворами, дослухаючись, чи хтось не шиє на швейній машинці. Бо якщо ви обшивали себе і у вас знаходили ще дві-три пари якихось блузок чи навіть трусів, то вважали, що ви працюєте на продаж. І вас обкладали величезними податками. Фінінспектори збирали зі всього. Пам’ятаю, що мама мого приятеля Жені продавала на Житнім базарі алюмінієві саморобні ложки. Тому родина весь час боялася, щоб їх не застукали.

Коли на вулиці вдалині тільки з’являвся фінінспектор, хтось із хлопчиків прибігав і сповіщав Захарича. До речі, вони ходили по двоє, а часом і по троє, бо боялися, що їм можуть скрутити шиї. І як тільки сповіщали Захарича, він відкривав нагрудну кишеню свого піджака, витягав партизанську медаль і чіпляв її. Коли загрозлива ситуація минала, він її знімав і знову клав у кишеню.

У Захарича була трагічна доля. Його дружину і дитину, не пригадаю, хлопчика чи дівчинку, німці спалили в хаті.

Чому ж залишалися інваліди після того, як отоварювалися? Бо в гастрономі продавали горілку на розлив. У цей час, о 12 годині дня, Захарич піднімався зі свого ящика і просив когось із хлопців, аби постерегли інструмент, зокрема шматочки шкіри і клей, бо це ж тоді дефіцит був страшенний! І от він теж ішов у той інвалідський магазин. І ми завжди між собою встановлювали чергу, хто буде в який день сторожувати о 12 годині дня Захаричів реманент. Чому? Бо коли Захарич повертався, дожовуючи полуничну карамель, то з кишені витягав і давав нам “шахтьора” — це “рубль”, на якому було зображено працівника шахти.

Але повернімося до інвалідського магазину.

Коли інваліди вживали по сто грамів, а всі вони були важкими травматиками, починався справжній жах. Хтось починав плакати, співати, хтось кричав, хтось з’ясовував стосунки, лаявся, матюкався... Вони швидко втрачали людську подобу. А з іншого боку, чого від них вимагати — травмовані, контужені. Травми настільки важкі, що людина не могла опанувати себе, не могла собою вже керувати. А тих сто грамів горілки і взагалі знімали будь-які гальма.

Восени і я пішов до школи. З ностальгійним сумом згадую, як падали і тріскалися каштани. Тоді київські вулиці просто бомбардували каштани. Лискучі, коричнево-шоколадні каштани, що засипали всі хідники.

...Ми йдемо з бабусею. Перед нами трамвай до площі Богдана Хмельницького. Переходимо через колію. Гуркіт трамваю стишився. І я почув якийсь дуже дивний звук залізних коліс. Дивлюся на протилежний бік, на парні числа вулиці Ворошилова. А там, ближче до Львівської площі, іде жінка в халаті. Він розхристаний, без зав’язок. З-під халата виглядає фуфайка, спідниця, взута у здоровенні, розміру 44 чи навіть 45, кирзові чоботи. І сама жінка здоровенна, поперед себе штовхає возик-платформу. А на тому возику, без підстилки, лежать два людські окоренки, тобто два інваліди без рук і ніг. Бабуся, побачивши таке, тягне мене за руку, вбік Золотих воріт. Я весь час озираюся, бо та жінка саме починає їх перетягати через трамвайну колію до інвалідського магазину. Цю картинку я дуже добре запам’ятав. Вона врізалася в пам’ять, наче страшний кадр з якогось фільму про моє життя.

Тепер на Ярославовім Валу під номером 13 влаштували на тому місці “Кофе Хаус”. Як бачите, суто українська назва. І поруч, у напівпідвальчику, кав’ярня “Ярославна”. Ну, я так думаю, що нікому до тих інвалідів діла вже немає, бо немає їх, і пам’яті про них теж немає...

А ще — про кульбіт, який зробила влада 1947 року. Наприкінці року оголосили про скасування карткової системи і грошову реформу. У січні 48-го та до середини лютого до магазину приповзали ті недобитки, які ще не померли від ран та інших своїх неприємностей, а потім вони всі, в один день, десь щезли. І тільки через багато років, прочитавши жорстоке оповідання Юрія Нагібіна про Валаам, я довідався, що всі ті обрубки чи окоренки зі всього Радянського Союзу сплавили на Валаам. Колись давно був там монастир, і є він там знову, до речі. І Московський патріархат носиться з ним, як з писаною торбою, всюди пропагує. Та про подібні дійства, що відбувалися на Валаамі, чомусь мовчать. Якщо і чути щось, то хіба побіжно. Кажуть, мовляв, то був будинок інвалідів. Але про те, що це була пастка, лепрозорій, куди їх всіх зібрали, аби вони там вимерли — про це ніхто не каже.

Найпідступніше те, що це було вчинено за два-три дні до Дня Червоної армії, 23 лютого 1948 року. Ось такий подарунок тим, хто втратив на війні і частини тіла, і душу... Людей туди сплавили, як на смітник. Людський. Це вже тепер я про це знаю, а тоді не знав. Просто диво сталося. Раптово не стало криків, не було п’яних, ніхто не їздив на сталевих коліщатах.

А коли і як зник Захарич, я вже не пам’ятаю. Десь, мабуть, 1959-го його не стало. Не знаю, чи був він старим, але був людиною змученою. Був справжнім партизаном. Втративши у війні найцінніше — свою сім’ю, за найбільшу підпору мав отих сто грамів і цукерку. Полуничну. І що поробиш?..

Петро ПАНЧУК: «Те, що зробив сьогодні, буде сходинкою в завтра»

Народний артист України, лауреат Шевченківської премії Петро Панчук служить у Національному академічному драматичному театрі ім. І. Франка з 1984 року, одразу після закінчення Київського державного театрального інституту ім. Карпенка-Карого (тепер – Національний університет театру, кіно і телебачення ім. Карпенка-Карого).

Митець належить до категорії тих акторів, за якими завжди цікаво спостерігати. Він щоразу неочікуваний і парадоксальний. Його акторська палітра безмежна. Він ламає стереотипи амплуа, з успіхом виконуючи діаметрально протилежні ролі. Як приклад, можна згадати деякі з образів, що створив актор: Гелес (“Енеїда”) і Возний (“Наталка Полтавка”) за І. Котляревським; Іван Бездомний (“Майстер і Маргарита”) за М. Булгаковим; Освальд (“Король Лір”) і Просперо (“Буря”) за У. Шекспіром; Кулигін (“Три сестри”) за А. Чеховом; Ротмістр (“Батько”) за А. Стріндбергом; Григорій (“Буквар Миру”) за Г. Сковородою; Омелько (“Мартин Боруля”) за І. Карпенком-Карим; Лопуцьковський (“Шельменко-денщик”) за Г. Квіткою-Основ’яненком; Зосима (“Брати Карамазови”), Смішний (“Сон смішної людини”) і князь Мишкін (“Ідіот”) за Ф. Достоєвським; Оповідач, Лаврентій (“Кавказьке крейдяне коло”) за Б. Брехтом; Андронатій (“В неділю рано зілля копала…”) за О. Кобилянською. Як режисер у театрі у фойє П. Ф. Панчук здійснив постановку вистави “Дредноути” Є. Гришковця.

Нещодавно пан Петро відзначив свій 60-літній ювілей. А сьогодні артист гість “СП”.

— Як театр увійшов у Ваше життя?

— Він увійшов у моє життя через два моменти. Перший – Таїна. Це коли дитяча уява чимось вражена і не може знайти пояснення побаченому. У нашому селі Лобачівка був великий поціновувач театру Йосип Борисов. Він сам виготовляв декорації та реквізит і ставив спектаклі. Цей чоловік справив значний вплив на мою дитячу душу.

На Новий рік у нашому селі був звичай перевдягатися в козаків, циган і разом із музиками вітати дітей зі святом. Ми їх називали козярі, або перебиранці. Вони переодягалися в нашій хаті. Наче заходили одні люди, а виходили зовсім інші. Потім поверталися і після перевдягання знову ставали звичайними людьми. Таке перетворення вражало.

Другий – здивування інших. У нас у хаті стояла стара скриня, в якій було багато одягу. Я полюбляв надягнути на себе жіночу сукню та хустку, відкривав двері і з’являвся перед мамою. Тоді мама здивовано говорила: “Яка в мене гарна донечка”. Я відчував, яку радість приношу мамі своїм перевдяганням.

Мій дебют мав відбутися у шостому класі. Вчителька російської мови доручила виконати на шкільному вечорі байку “Волк и Овца”. Я підготувався, але в останній момент уявив, як стоятиму на сцені один і всі на мене дивитимуться, злякався і через вікно своєї хати (хата була поруч зі школою) спостерігав, як дійство відбувається без мене.

Справжній дебют був через рік. Грав Гната у виставі “Назар Стодоля”. Я мав поцілувати жінку, якій було років 35. Не міг цього зробити під час репетицій, а наважився лише під час вистави. Тоді думав, що згорю від сорому.

Після цього було навчання у культурно-освітньому училищі, театральному інституті. Досі з теплотою згадую своїх викладачів Леоніда Олійника, Аду Роговцеву і Олега Шаварського. І ось уже 33 роки я актор Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка.

— Ви створили чимало образів зі світової драматургії. Проте найближча для Вас саме українська класика?

— Українська класика — це моє, рідне. Якщо зарубіжна драматургія забирає сили, то українська їх додає. Шедеври світової літератури цікаві, але вони мені чужі. Зовсім інша справа – “Наталка Полтавка”, “Кайдашева сім’я”, “Мартин Боруля”, “Хазяїн”. У цих творах енергія людей, які писали, грали і дивилися ці спектаклі.

— Уже протягом десяти років всі покази “Кайдашевої сім’ї”, де Ви граєте Кайдаша, відбуваються з аншлагами. У чому популярність цього спектаклю?

— “Кайдашева сім’я” має духовну складову. Пишучи цей твір, письменник вклав у нього свою душу. Схоже враження виникає, коли читаєш “Наталку Полтавку”, твір світлий, як наївна дитяча душа. Ми, як виконавці, намагаємося своєю грою не забруднювати цей чистий світ автора.

— Свого часу досить популярною була вистава театру “У неділю рано зілля копала” за Ольгою Кобилянською, в якій Ви грали Андронаті. Що скажете про цю роботу?

— Ця роль мені не зовсім вдалася. Дружина, не сказавши мені, запросила на цю виставу мою 89-літню маму. Вистава їй дуже сподобалася. А вдома відбувся такий діалог:

Дружина: “Мамо, а Вам сподобався Петро?” Мама: “А що, він там теж грав?” Дружина: “Грав”. Мама: “Кого?” Я: “Андронаті, Цигана”. (Пауза). Мама: “Е, ні, Петю, цигани — вони не такі”.

— Чи не важко було втілюватися в образ Пузиря у виставі “Хазяїн”?

— Це була моя дипломна робота ще в театральному інституті. Це непростий персонаж. Його мрія у житті — земля і гроші, а я до матеріальних цінностей ставлюся спокійно. То як же створити правдивий персонаж, аби глядачі мені повірили? Тоді пригадав свого батька. Він усе своє життя чесно працював, але жив бідно. У нашій країні і раніше, і зараз чесна праця не приносить прибутку. Тому енергію для гри брав зі співчуття і жалю до сільських працьовитих людей. Тоді вивчив багато літератури, яка начебто і не стосувалася самої п’єси, але допомогла мені в роботі.

У новій виставі крім мене зібралися інші колишні учні Леоніда Олійника — Олег Шаварський, Володимир Зозуля, Олексій Паламаренко. Цей спектакль — данина пам’яті нашому педагогу. Здійснив постановку Петро Ільченко, теж учень Л. Олійника, з яким мене єднають багато років творчої дружби.

— Одним із центральних у Вашій творчості є образ Тараса Шевченка…

— Творчість Кобзаря оточує мене з самого дитинства. Очевидно, не я обрав Шевченка, а він обрав мене. Коли було 7 років, то голова нашого колгоспу Іван Кухарський подарував мені “Кобзаря”, з написом: “Панчуку Петру від правління колгоспу ім. Суворова”, що став для мене дорогою книжкою. Потім отримав у подарунок збірку з творами Шевченка від Йосипа Борисова, про якого вже згадував тут.

У школі ми створювали “живі” картини. В одній із них, одягнувши старі батьківські чоботи, я показав Тараса, коли той здобував науку в дяка. На другому курсі Театрального інституту зіграв Шевченка у переддипломній роботі Володі Онищенка — у фільмі “Повернення”.

Продовжив створення Шевченкового образу у виставі “Оксана. Божественна самотність” за п’єсою Олександра Денисенка, постановку якої в театрі Франка здійснив Олександр Білозуб. Тут показані останні роки життя Тараса Григоровича. Намагався створити цей образ через показ різних типів українців, через своє співчуття гіркій долі великого українського поета.

Наступною стала робота над образом Тараса у виставі Сергія Проскурні “Тарас. Слава” в Черкаському академічному обласному музично-драматичному театрі ім. Т. Шевченка.

Кожен справжній актор грає не лише персонажа, а й реалізує свою внутрішню ідею, пов’язану з його (актора) життям. Якщо моя внутрішня проблема зачіпатиме глядача, то й створюваний мною образ Шевченка, чи будь-якого іншого персонажа буде для нього доступніший і зрозуміліший.

До 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка Михайло Резнікович поставив у Національному академічному театрі російської драми ім. Лесі Українки виставу “Всюди один... Свічка на вітрі”, в якій запропонував мені грати роль Тараса Григоровича. Це найбільш зрілий образ Тараса Шевченка, створений мною. І це природно, адже за 15 років змінився я, змінився і мій персонаж.

Я 18 років майже нічого не грав у театрі й страшенно мучився цим. Тепер думаю: навіщо це мені було дано? Мабуть, для того, щоб постраждав, потім переболів, змирився, доведений до відчаю... І врешті-решт зрозумів, що є твої бажання, а є Боже провидіння. Наприкінці життя Шевченко зрозумів, що всі випробування — уроки долі.

Грали цю виставу в Слов’янську і Костянтинівці, а також у Львові. І скрізь глядач її сердечно сприймав.

Через живе акторське втілення і живе Шевченкове слово розкривається по-іншому. Якось довелося бути в Кирилівці на Шевченківському фестивалі. Пам’ятаю, школярка декламувала поезію “Лілея”. Її виконання мене вразило, і вже вдома, перечитуючи вірш, я дивувався, як міг на нього не звертати уваги.

Хочу створити нову моновиставу за творами Шевченка. Думаю, що зможу в ній відкрити нові грані таланту Тараса Григоровича.

— Новий створений Вами образ Гарпагона у виставі Петра Ільченка “Скупий, або школа Брехні” за Мольєром. Що скажете про цю роботу?

— За все життя у кожного актора буває одна-дві значні роботи. В усіх інших виставах він просто грає. Є також етапні ролі в той чи той період творчості митця. Але й сам актор не завжди може визначити, що це за ролі. Для визначення таких ролей потрібен час.

Я поки що нічого не можу сказати про нову роль. Адже нова вистава — як мала дитина. Потрібно, аби вона стала на ноги, виросла, а з нею ростиму і я. Потрібен рік чи два, щоб хоча б попередньо сказати, що з цього вийшло. Але матеріал цікавий і мені подобається грати у цьому спектаклі.

— Вже не перший рік у своєму рідному селі Лобачівка, що на Волині, Ви керуєте самодіяльним театром, ставите вистави і самі в них граєте, прищеплюючи людям почуття високої духовності й віри у відродження краси національної культури.

— Живе актор і відчуває, що йому чогось бракує у житті. Раніше їздив у рідне село лише відпочивати. Але хотілося хоча б якось віддячити рідній землі, яка для мене так багато дала. До того ж багато моїх земляків не приїдуть до столиці і не побачать моєї гри у театрі ім. І. Франка. Ніхто не вірив у цю справу, а в мене вийшло.

Я не заробляю на цьому грошей, а лише вкладаю у цю справу. Репетиції доводиться проводити пізно ввечері, коли у самодіяльних акторів закінчиться робота. За цей час поставили “Мартина Борулю” Івана Карпенка-Карого, “Земляків” за оповіданнями Василя Шукшина, “Тев’є Молочника” Шолом Алейхема, “Мину Мазайла” Миколи Куліша. Колектив отримав звання народного. Спочатку ми виступали в районі, потім по області, у Луцьку, Рівному. Наш виступ записали для передачі “Надвечір’я”. У цій справі мені допомагають моя дружина, актриса Людмила Панчук, а також актори Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка Євген Свиридюк і Наталія Ярошенко, разом із колективом виступали солістка гуртку “Древо” Анна Охрімчук, мої друзі Марія Караман із Москви та Магда Важеха з Варшави.

— Чи знімаєтесь Ви в кіно, займаєтесь озвучуванням художніх фільмів?

— Не можу похвалитися значними досягненнями у цих царинах. Однак записав низку дисків, на яких виконую твори Тараса Шевченка, Івана Франка, Григорія Сковороди, Івана Нечуя-Левицького, Остапа Вишні, інших класиків української літератури. Хотів би обрати з десяток поезій Тараса Шевченка і зробити новий відео- або аудіозапис. Думаю, що цього разу твори Шевченка у моєму виконанні зазвучать по-новому.

— Як Ви формуєте своє завтра?

— Я не думаю про завтра. Я знаю: те, що зробив сьогодні, буде сходинкою. Якщо ти поклав цеглину рівно сьогодні, то й завтра ти покладеш її рівно. А значить, стіна буде рівною і будинок побудований.

Мені кажуть: “Нехай збудуться твої мрії”. Немає в мене мрій, немає планів. Почався день – Петре, намагайся щось робити, бо якщо щось сьогодні зробив не так, то завтра доведеться переробляти!

Спілкувався
Едуард ОВЧАРЕНКО

“Шевченко — це неосяжний космос, і охопити його неможливо”.

Знаний і незнаний Тарас Шевченко

Петро ДУПЛЯК

Майже три години в переповненій залі Національного музею літератури України тривала презентація роману-трилогії Антонії Цвід “Возлюбленик муз і грацій. Кохані жінки Тараса Шевченка”, якій передувала прес-конференція в Укрінформі. Активну участь у них узяли відомі письменники і літературознавці, зокрема шевченківські лауреати — академік Петро Кононенко, професор Михайло Наєнко, поет Василь Герасим’юк, а також секретар НСПУ Тетяна Пишнюк, драматург Василь Фольварочний та автор видавничого проекту, редактор і дизайнер трикнижжя Анатолій Дупляк. Науковий консультант роману-трилогії, заступник директора Інституту літератури НАНУ, шевченкознавець Сергій Гальченко модерував прес-конференцію в Укрінформі, на якій виступили головний редактор журналу “Всесвіт” Дмитро Дроздовський, Шевченківський лауреат, головний редактор газети “Слово Просвіти” Любов Голота.

Провідна думка, яка прозвучала на прес-конференції та презентації — роман-трилогія Антонії Цвід відкриває читачеві незнаного досі широкому загалу Тараса Шевченка і має бути перевиданий великим накладом і потрапити до кожної бібліотеки. А ще неодноразово наголошувалося на тому, що цей твір може бути екранізований. Це підкреслювали Любов Голота, Дмитро Дроздовський, Петро Кононенко. А також у приватних відгуках академік, директор Інституту літератури НАНУ Микола Жулинський і професор, шевченкознавець Василь Яременко.

“Є всі підстави зняти дуже цікавий фільм про життя Т. Шевченка, бо це окремішня історія про світового митця, нашого Пророка”, — підкреслила письменниця Любов Голота, відкриваючи презентацію в Національному музеї літератури. — Сподіваюся, що якийсь із телевізійних каналів зацікавиться трикнижжям як можливим кінопроектом. А раптом із нього розпочнеться ера великих телевізійних серіалів про український світ, українських героїв — видатних особистостей і постатей усіх часів. Чому саме з книги Антонії Цвід? Її Шевченко сучасний, без сухозліток попередніх прочитань, без трактатів шевченкознавців, хоча документально вивірений. Він здатен завоювати захоплення, як завоював серце авторки і серця багатьох людей, які його люблять”.

На її думку, “ця трилогія має бути якомога більше тиражована і доступна в усіх українських бібліотеках. В інформаційний простір відбувся гарний вкид про особисте життя Тараса Шевченка, який буде несподіванкою для багатьох. І перша принада цієї книжки — що багато людей зацікавляться нею, паралельно перечитуючи твори Шевченка, шукаючи підтвердження чи заперечення розповіді авторки”.

Письменниця також наголосила: “Цей тритомник супроводжується надзвичайно ґрунтовною передмовою сучасного шевченкознавця Сергія Гальченка, котрий познайомився з роботою Антонії Цвід іще на стадії рукопису, тому всі персоналії в романі вивірені документально, вони означені деталями, листами, спогадами, датами, що робить саме існування, поведінку персонажів достовірними.

Антонія Цвід взяла собі нелегке, а може, й ризиковане завдання, адже поруч з Т. Шевченком зображено плеяду діячів російської культури і людей україноцетричних, відомих, і все це маємо прочитати і сприйняти в контексті епохи. Отже, авторці треба було переконливо означити й побут, який диктувала двірцева та маєткова культури, життя кріпаків, солдатчина. Цікаво використано історію костюмів цієї доби. Ви потрапляєте в полон відкриттів, які робить для себе і подає вам Антонія. Але найголовніше для авторки — пройти поетовими шляхами і не схибити.

Любов Голота також відзначила: “Дуже неоднозначний стиль цього роману. За текстом вбачається архівна праця. Іноді авторку веде власне майже екстатичне натхнення, коли її оповідь переходить на речитатив, білий вірш чи на драматургічні мізансцени. Пам’ятаймо, що це не трактат про Тараса Шевченка. Це — версія жінки, дуже емоційної. І за це їй спасибі, бо це робить текст живим”.

Науковий консультант Антонії Цвід і автор передмови Сергій Гальченко стверджує: “Спогади сучасників про особисте життя Т. Шевченка хвилювали багатьох митців. Чимало письменників бралися за висвітлення цієї трепетної теми, та, як на мене, ще нікому не вдавалося так близько підступити й так глибоко перейнятися інтимною стороною життя поета, як Антонії Цвід. Авторка трилогії прагла якомога об’єктивніше підійти до висвітлення образу генія. Її концептуальні підходи суголосні з поглядами Євгена Сверстюка: “Не ідеалізуймо й не обожнюймо Т. Шевченка. Але пам’ятаймо, що він — душа нашого народу”.

Шевченкознавець також наголосив, що “Антонія Цвід прагла до вироблення таких жанрових форм, які б найповніше сприяли розкриттю творчого задуму. Тож наразі говоримо про роман-перформанс у картинах та етюдах як про з’яву в нашій літературі нового жанру, дещо відмінного від літературного чи театрального”. Сергій Гальченко зазначив, що “поза всяким сумнівом ця трилогія — явище в сучасній українській літературі, якого давно чекали”.

Літературознавець, головний редактор журналу “Всесвіт” Дмитро Дроздовський на прес-конференції наголосив: “З’ява роману-трилогії Антонії Цвід в особливий спосіб показує зміну в сприйнятті Шевченка, яку ми маємо після Революції гідності. Авторка вдалася до дивовижної реконструкції, яка показує класика як живу особистість, постать, що має свою історію. Поява цього твору видається мені надзвичайно актуальною. Фактично перед нами текст, який є блискучим матеріалом для кіносценарію, на основі якого можна зробити кінопродукт, що буде чудовою формою популяризації творчості Тараса Шевченка в різних аудиторіях”. Д. Дроздовський також наголосив, коли молодь прочитає цей роман, він відіграє дуже важливу роль у популяризації творчості Шевченка.

Академік Петро Кононенко високо оцінив роман, “посвятивши” авторку в доктори наук. Він, зокрема, сказав: “Антонія Цвід — це вже європейської слави поетеса, українська гордість. Це те, що народжене українською душею, українською історією, українською музою. Якби у нас було справжнє Міністерство культури, і я б там керував, то видав би не 300 примірників, а 50 тисяч цього роману-трилогії, щоб він був у кожній школі, у кожного вчителя”. Науковець також наголосив: “Авторка цієї трилогії подала не просто надзвичайну картину закоханості Т. Шевченка, — там іде велике піднесення, там є великі драми... Це художній твір, але це винятково глибока наукова робота. Цей тритомник, на мою думку, справжня докторська дисертація, яку вивчатимуть, з якої черпатимуть, як із надійного джерела. Тож я й наголошую: прийшла в українську культуру найвищого інтелектуального художнього рівня праця”.

Професор Михайло Наєнко під час презентації трилогії Антонії Цвід високо оцінив твір: “Тема, за яку взялася Антонія Цвід, не тільки велична, а й ризикована. Бо, власне, говорити про Т. Шевченка — це говорити про вершину. Про оту кручу, на якій стоїть Тарас. Яка висока та круча! Говорити про Шевченка — це, по суті, говорити і нібито про особисте життя, і водночас говорити про те, про що сказав сам Т. Шевченко, що біографія його — це біографія України. Отже, коли авторка взялася за таку тему, то вона відчувала і цю ризикованість, але запропонувала отакий варіант і впоралася з цим”.

Відомий літературознавець також додав: “Однією з позитивних рис роману є те, що Антонія Цвід, хай і підсвідомо, а все-таки думала про свого читача, і, мені здається, вибрала правильний орієнтир — роман налаштований на молодого читача. Твір написаний легко, поетично. І, здавалось би на перший погляд, що це твір про відомі речі, але сказано оригінально. Це — так званий перформанс, в якім авторка поєднує різні види творчості — власне прозу, і поезію, і драматургію, і зображальний ряд, і музичність. І мені бачиться, що сучасна молода людина прихильна до такої творчості.

...Це не просто проза — це справжня поезія. У самій оповіді час від часу з’являється власне поезія, та така, ніби це писав Шекспір чи Леся Українка, — отаким стилем, тут і ритмізовано, і навіть заримовано, але записано прозовим рядком. Це дуже непросто, така форма потребує великої роботи та неабиякої майстерності”.

Василь Герасим’юк дав побіжний огляд мало не всього творчого шляху авторки презентованого роману-трилогії. “Я добре знаю творчість Антонії Цвід, — сказав він, — бо ми з нею — однієї поетичної хвилі. Вона завжди була темпераментна, вишукана в слові. Але потім заговорили про неї як про еротичну поетесу... Антонія внесла свою інтонацію, яка була настільки відчутною, що вже є нове покоління поетес, які її наслідують, навіть у манері читання. Це вже свідчить про її новий струмінь у нашій літературі. А її рублені фрази, образність — це дуже характерне поетові, переповненому почуттям, яке не піддається осягненню. Коли я читаю її твори, то розумію, що моє осягнення не може охопити її досягнення. Це завжди цікаво. І тому цікаво написано й про жінок Т. Шевченка в презентованій нині трилогії. Це, як на мене, ще сміливіший крок, ніж оті її широковідомі філософсько-еротичні візії, тому що ми знаємо, хто такий для України Т. Шевченко”.

В. Герасим’юк констатував: “Найцікавіше для мене в романі-трилогії Антонії Цвід — це діалоги, у них я відчув ауру часу. Вони дуже жваві. Всі ми читали Т. Шевченка і про нього, але авторка твору прочитала це прискіпливо і передала делікатно, їй справді вдалося вхопити дух часу. Антонія Цвід із розкутої поетки кінця XX сторіччя у своєму романі постала любовним ліриком початку XIX сторіччя, перевтілившись на ніжне створіння з минулої епохи. Усе це дуже цікаво і я вітаю письменницю з її новим успіхом”.

Сама авторка роману зізналася, що для неї “Шевченко — це неосяжний космос, і охопити його неможливо”, але вона “в міру свого таланту намагалася відтворити його таким, яким він був за життя”. А відтворити істинний образ Пророка її змусили інсинуації навколо імені нашого Пророка. “Матеріали виявилися такі цікаві й приголомшливі, що захотілося, аби про це дізнався весь світ — про справжнє кохання, про життя Тараса Шевченка. Так неочікувано народилася трилогія”, — сказала Антонія Цвід. Адже все життя Т. Шевченка нагадує трилогію: до заслання, під час заслання, після заслання. І всі ці періоди в трикнижжі відображені різними історичними подіями, персонажами, зокрема й образами жінок.

“Образ генія я подаю через призму стосунків із жінками... Я дозволила йому в своєму романі дихати на повні груди, постати живою людиною. І головна інтрига зав’язується навколо художника і його муз, насамперед це його кохана — Амалія Європеус, німкеня за походженням, саме вона і стала прототипом таких найвідоміших його акварелей, як “Жінка в ліжку”, “Марія”, “Натурниця” — розповіла письменниця, додавши, що в романі присутні й інші щемливі історії кохання.

Автор видавничого проекту, редактор, дизайнер та автор післямови до трилогії Анатолій Дупляк повідомив, що роман-трилогія вийшов накладом 300 примірників. А хотілося б, щоб він мав наклад 30 тисяч. Шукаємо кошти і можливості. За його словами, авторка здійснила велику архівну роботу, ознайомилася зі спогадами сучасників Тараса Шевченка, листуванням поета, його щоденником, працями перших біографів і дослідженнями сучасних шевченкознавців.

“До висвітлення таких найпотаємніших порухів людської душі, як кохання, замало лише літературного вміння, тут потрібно бути неабияким тонким ліриком і знавцем жіночої логіки, — наголосив Анатолій Дупляк. — Антонія Цвід, реалізуючи творчий задум, вповні відтворила всеосяжну палітру життя нашого Пророка. Незважаючи на ризикованість теми, вона зуміла стисло і яскраво явити нам живого, сповненого емоцій поета і бранок його серця”.

На презентації роману-трилогії Антонії Цвід чудово відтворили образ Т. Шевченка у фрагментах з роману Герой України, Шевченківський лауреат Анатолій Паламаренко, заслужена артистка України Лариса Недін, заслужені діячі мистецтв Василь Неволов та Василь Довжик, керівник театру “Перетворення” Кирило Булкін. Присутніх полонив своїм співом і грою Шевченківський лауреат, кобзар Василь Нечепа. Все це зафільмував телеканал КДТРК, записали радіоканали “Культура” та “Голос Києва”.

На завершення презентації Любов Голота підсумувала: “Я прогнозую цьому романові цікаву долю. Існує думка, що кожна творча людина має три хвилі: перша — підносить митця, друга — яку він опановує після першого успіху, і лише одиниці сідають на третю хвилю. Якраз ця трилогія, три романи Антонії Цвід буде найуспішнішою хвилею. Я теж вважаю, що книга має вийти масовим накладом. Вона матиме і опонентів, і гарячих прихильників, але сьогодні — це окремішнє слово в художній літературі (не в літературознавстві) про наших видатних осіб. А тут ідеться про Генія, який у кожного свій, але ми любимо не пам’ятник, ми любимо справжнього Т. Шевченка і якраз цієї істини Антонії Цвід вдалося дотриматися. Роман викликає багато думок — від захоплення до критичних розмислів, але він дуже своєчасний. Твір Антонії Цвід матиме довге життя, на цю книжку будуть посилатися. Це трикнижжя покличе до життя інші твори, а так і повинно бути, коли відбувається неординарна літературна з’ява.

І, насамкінець, хочу сказати про роботу автора видавничого проекту Анатолія Дупляка. Він її здійснив дуже добросовісно, дуже сумлінно. Це насамперед оформлення трикнижжя, ілюстративний матеріал якого став тими рамцями, які тримають портрети і героїв роману, і авторки. Отож крім можливих літературних відзнак ця книжка заслуговує також на особливу відзнаку автора видавничого проекту. Я щиро вітаю “команду двох сердець”, яка здійснила цей проект і бажаю щасливої дороги книжному втіленню “Возлюбленику муз і грації”.

Книзі вражень на Тарасовій горі — 120 років

Раїса ТАНАНА,
завідувач відділу Шевченківського національного заповідника, заслужений працівник культури України

5 червня виповнилося 120 років з того часу, як у першому народному музеї Кобзаря в Каневі — “Тарасовій світлиці” — з’явилася книга для запису вражень відвідувачів, які приходили вклонитися його священній могилі. Її появі ми завдячуємо вірному охоронцю поетової могили, талановитому педагогу, журналісту, письменнику Василю Степановичу Гнилосирову (1836—1900 рр.).

Спершу він сам робив записи про людей, які приходили на Тарасову гору. Та були серед них і такі, які хотіли висловити свої враження від перебування на цьому святому місці. Тому вони робили записи на сторінках “Кобзаря”, що лежав на столі в “Тарасовій світлиці”, залишали автографи на ґратках огорожі навколо могили, на хресті.

Отож Василь Степанович 1893 року замовляє спеціальну книгу, у якій Кобзареві шанувальники могли б залишати свої записи. Того ж року її виготовили, і називалася вона “Для розписок туристів на могилі Т. Г. Шевченка. Від В.Гавриша, 15.05.1893 р.” (Гавриш — це псевдонім, під яким він, хоч і рідко, але друкувався. — *Т. Р.*)

Та з’явилася ця книга у Тарасовій світлиці лише через чотири роки: раніше покласти її не дозволяла місцева влада. Палкий шанувальник Кобзаря сам і розпочав цю книгу словами Т. Шевченка (Уривок із послання “І мертвим, і живим...”):

...І всі мови
Слав’янського люду —
Всі знаєте. А своєї
Дастьбі... Колись будем
І по-своєму глаголать,
Як німець покаже
Та до того й історію
Нашу нам розкаже, —
Отоді ми заходимось!..
.....
Чи так, батьку отамане,
Чи правду співаю?
Т. Г. Шевченко
Виливаю свою душу
Твоїми словами
О. Гавриш

Останні два рядки Василь Степанович узяв зі своєї поезії “Тарасові Шевченку на той світ”.

Цілком зрозуміло, чому саме такими словами він розпочав цю першу книгу вражень. Адже бачив, що більшість із тих записів, які робили люди на огорожі навколо могили, на сторінках “Кобзаря” — російською мовою. Тому, починаючи першу книгу вражень, він ніби націлював Кобзаревих шанувальників робити записи українською мовою.

Першим, хто розписався у цій книзі 5 червня 1897 року, був відомий український композитор, основоположник української музики Микола Віталійович Лисенко зі своєю родиною.

І з того часу люди почали в книгах залишати не тільки свої прізвища, а й думки, почуття, побажання.

За 120 років зібралося близько 70 томів цього своєрідного літопису любові народної до Кобзаря. Перші чотири книги 1897—1916 рр. зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. Книги від 1917 року і донині — у фондах Шевченківського національного заповідника.

Сторінки цих книг списані різними людьми, в різний час, зроблені вони тушшю, чорнилом, олівцями: чорним, фіолетовим, червоним, коричневим. Перечитуючи ці незвичайні записи на пожовтілих від часу сторінках, розумієш, ким був Тарас Шевченко для народу і якою великою була любов до нього. Тож перегорнемо сторінки перших чотирьох книг вражень 1897—1916 рр.

Уже з перших записів довідуємось, що до Тараса люди несли не тільки свою любов і шану, вони йшли до нього, як до живого: розмовляли з ним, радились, ділилися своїми думками, скаржились на тяжке життя.

Люди називають Шевченка “батьком”, “рідним батьком”:

Прощай, рідний, милий батьку,// Батьку України // Батьку милий, добрий Батьку// Я — твоя дитина.// Був у тебе на могилі // І плакав дрібними // То за твою добру душу // То за Україну. Так записав до книги вражень у 1897 році наш земляк, український поет, громадський діяч Яким Павлович Єрмолаєв (друкувався під псевдонімами “Яким Самотній”, “Яким Супига”, “Українець”). Цим найдорожчим словом назве він поета і в наступних своїх віршах, залишених на сторінках книг вражень: “Бо немає у нас Батька, що за нас молився” (вірш “На могилі”. 1897 р. С.61). Із наступних записів цього палкого шанувальника Шевченка стає зрозуміло: йому було не байдуже, що по селах “виростають калічені діти”, тобто діти, позбавлені можливості вчитися своєю рідною мовою: “Сини України з своїм словом ховаються, мов злодії люті”. Щоб цьому всьому покласти край, автор закликає: “Так скоріше скинь облуду, ворогом надіту”.

Як до батька, приходили до Тараса його шанувальники і за благословенням. Влітку 1898 року з цим наміром прийшов сюди український громадський діяч, етнограф, педагог, активний член Братства Тарасівців, незамінний протягом двадцяти років керівник єдиної української книгарні при редакції “Київської Старовини” в Києві, наш земляк Василь Пилипович Степаненко зі своєю дружиною Марією (уроджена Стешенко, сестра відомого політичного діяча Івана Стешенка). До книги вражень вони записали: ***“Року Божого 1898 липня 20 дня завітав з дружиною своєю на могилу Батька Тараса, щоб здобути благословення Батька Тараса.* Василь Степаненко”.**

А нижче його дружина дописала: ***“Батьку наш, дай мені дух щирої справжньої українки. Маруся Степаненко”.***

Тут, біля дорогої могили поета, люди висловлювали віру в прекрасне майбутнє вільної незалежної України. ***“Кріпко вірю в національне відродження! Не словами, а ділами живе Україна. Настане нова вільна сім’я, тоді згадаємо тебе, незабутній співаче, щирий Батько матері України! Твій “Кобзар” — довічна слава України”,*** — записав ***Кость Даниленко*** із Слобідської України. А відомий український композитор, який неодноразово відвідував Кобзареву могилу, ***Микола Віталійович Лисенко*** 30 травня 1906 року до книги вражень записав: ***“Одвідали Батькову могилу. Подай нам, Боже, діждати кращих жаданих днів волі й світла Україниньки”.***

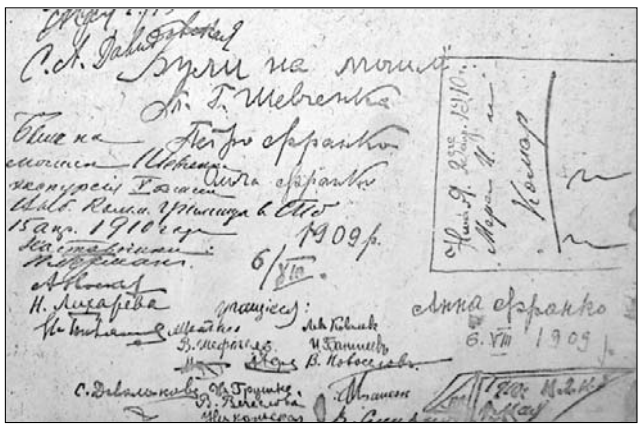

Запис Ольги, Петра та Анни Франків у книзі вражень Шевченкової могили у Каневі. 6 серпня 1909 р.

Перегортаючи пожовклі від часу сторінки цього своєрідного літопису любові народної до Кобзаря, можна помітити, що його могилу в різні роки відвідували видатні діячі української культури і мистецтва. Так, у першій книзі вражень (1897—1901 рр.) свої записи, автографи залишили: відомий український історик, публіцист, педагог ***О. О. Андрієвський,*** український політичний і громадський діяч, публіцист ***Ф. П. Матушевський,*** знавець української літератури, фольклорист, шевченкознавець ***В. М. Доманицький,*** історик української літератури, критик, публіцист, шевченкознавець, культурно-громадський діяч, академік ***С. О. Єфремов,*** український літературознавець, письменник, педагог ***Д. Лукіянович,*** українська письменниця ***О. Кобилянська,*** український лінгвіст, політичний, культурний і громадський діяч, професор ***С. Смаль-Стоцький,*** видатний педагог, історик, громадський і політичний діяч ***О. Барвінський, М. Комаров,*** український бібліограф, критик, літературознавець, фольклорист, лексикограф, голова одеської “Просвіти” ***М. Біляшівський,*** український археолог, етнограф, мистецтвознавець, академік АН УРСР (з 1919), ***Олена Пчілка*** (псевдонім, справжнє прізвище, ім’я та по батькові — Драгоманова Ольга Петрівна, в одруженні — Косач) — українська письменниця, фольклорист, етнограф, громадський діяч, мати Лесі Українки), ***М. Вороний —*** український поет, критик, історик, діяч театру, журналіст, перекладач, ***В. Розвадовський,*** український художник, педагог, ***Б. Грінченко —*** український письменник, педагог, мовознавець, громадський діяч, голова київської “Просвіти” та багато інших Кобзаревих шанувальників. І на кожного з них перебування на Шевченковій могилі, в “Тарасовій світлиці” справляло незабутнє враження. Ось як згадувала про своє перебування біля усипальниці Кобзаря 1910 року дочка Івана Франка Анна Франко-Ключко: ***“Групами стали ми виходити на могилу... Скрізь ми чули українську мову, й наші серця раділи та горіли великим щастям, що нам пощастило прийти на могилу нашого Батька — пророка... Нема слів, щоб висловити нашу радість: ми в серці України, на могилі Тараса. Ми припали ниць, цілували святу землю, ронили сльози, складали свої гарячі серця на груди нашої неньки...” (Анна Франко — Ключко. “Іван Франко і його родина”. // Дзвін. 1994. № 2-3. С.136)***

А на українського письменника ***М. Вороного*** неабияке враження справило перебування в першому народному музеї Кобзаря 1914 року: ***“Коли ми входимо вперше в незнаний ще храм або наближаємось до святого місця, то ступаємо обережно і з затаєною цікавістю розглядаємось кругом. В ту хвилину всю нашу сутність переймає побожний настрій і почуття пошани до того місця. Те саме почуваємо ми, переступивши поріг Тарасової світлиці. Відчувається, що в цій просторій кімнаті, чепурно прибраній рушниками й плахтами, прикрашеній великими портретами поета, витає дух нашого національного Генія. Боязко сполохати урочисту тишу — обмінюємось кількома короткими фразами впівголоса або пошепки...” (“Рада” ,1914, 10.06, №129.)***

Тут хотілося б зазначити, що Микола Кіндратович побував на Шевченковій могилі, в “Тарасовій світлиці”, в день Святої Трійці 25 травня 1914 року, про що і засвідчує його автограф, залишений на одній зі сторінок книги вражень.

Неможливо розповісти про всіх поетових шанувальників, які приходили до його могили, про їхні записи, залишені на сторінках книг вражень, та можна сказати одне: в усі часи, хоч би які вони були, поетова могила ніколи не бувала самотньою, до неї завжди ішли люди.

Прикарпатські амазонки

Дебютний роман Галини Максимів презентували в Долині

Наталія МАТОЛІНЕЦЬ,
член НСПУ

Коли ми говоримо про літературу, то зазвичай уявляємо, як вона живе в доволі замкненому колі, народжується десь поміж кав'ярнями, старовинними мурами і палацами. Проте — і на щастя! — їй вже давно тісно лише там, де всі звикли до мистецьких подій та заходів. Саме тому львівські письменники поїхали в Долину — презентувати Всеукраїнський літературний конкурс рукописів прози на кращу книгу року "Крилатий Лев", переможницю конкурсу—2016 Галину Максимів та її дебютну "Книгу амазонок" у рідному місті авторки.

Містечко Долина на Франківщині за легендою було засноване ще 979 року. Мальовничі краєвиди, довга історія, близькість до містичних Карпат — таке місце не могло не стати багатим на таланти. Один із них — письменниця Галина Максимів, перша книжка якої побачила світ наприкінці 2016 року у львівському видавництві "Апріорі". Після того, як фентезі-роман долинянки здобув першу премію "Крилатого Лева". Знаково чи ні, та конкурс, який відбувся вперше, завершився перемогою молодої авторки, отож відкриттям нового імені. А також — і перемогою роману в жанрі фентезі, який лише здобуває популярність серед українських видавців. Зате на Заході він давно збирає і лаври премій, і серця читачів. Такий шлях може бути і у "Книги амазонок", яка вже встигла побувати на презентації у Львові та районному Миколаєві у рамках літературного фестивалю "Книжкова толока". А попереду — львівський Форум Видавців у вересні.

На зустрічі в долинському домі "Просвіти" зібралося багато охочих поговорити про сам Конкурс, літературу та привітати авторку з вдалим дебютом. Зі Львова завітали члени журі та організатор проекту письменник Олесь Дяк. За його словами, завдання "Крилатого Лева" — вписувати в сучасну українську літературу нові імена. І перший конкурс зробив це вельми успішно.

Головний редактор журналу "Дзвін" Юрій Коваль, він же і член журі, презентував також випуск часопису, який повністю присвячений молодому письменництву. У цьому числі — п'ятірка з десяти найкращих конкурсантів, кожен із яких був відзначений журі "Крилатого Лева". Серед них — переможниця конкурсу Галина Максимів, володарка другої премії Наталія Дев'ятко з Дніпра та володарка третьої премії Роксолана Жаркова зі Львівщини.

Говорили багато і про книгу Галини Максимів, і про конкурс, який цього року відбудеться вдруге. Привітати авторку завітали також міський голова Долини Володимир Гаразд, за підтримки якого відбулося літературне дійство, та долинські поети Ярослав Савчин, Надія Дичка та Оксана Сподар. Члени журі, доктор філософських наук Ігор Держко та письменник Василь Стефак ділилися власною творчістю, дискутували про фентезі та магічний реалізм, які яскраво звучать у романі переможниці. Лунали різні думки — і від прихильників фантастичних жанрів, і від тих, хто вважає їх занадто поширеними під впливом західної культури. Втім, журі, яке обрало "Книгу амазонок" з-поміж кількох десятків інших рукописів, відзначило майстерне володіння словом, оригінальність та життєвий досвід уже сформованого автора. А також — безумовне відчуття зв'язку історії давніх амазонок із сучасністю, з українськими реаліями.

Сама авторка зізналася, що робота над романом у новелах зайняла близько десяти років. Використовувала історичні джерела, біблійні тексти та власні фантазії, які приходили у снах. Амазонки Галини Максимів — сильні жінки. Українські жінки. І попри фантастичну складову книги, дуже легко провести паралелі між давніми воїнами та воїнами сучасними. Адже в непрості для України часи жінки знову стають міцною опорою. А фентезі-історії про могутніх амазонок, які зацікавлять і читача-підлітка, і читача-дорослого, — це врешті дуже потрібний нам жанр. Адже Галина Максимів майстерно струшує зі свого тексту пил гендерних стереотипів та української класики, де жінка переважно слабка, страждення й узалежнена. Амазонки — це напротивагу. Амазонки — це синонім волі й енергії, це тяглість традиції з найдавніших часів, це твердження: "Ми — сильні!". Це історія, яку варто читати.

Під знаком безсуддя

Іван ЮЩУК,
професор Київського міжнародного університету, заслужений діяч науки і техніки України

Так називається одна з новелок чергової прозової збірки Миколи Петренка "У Бога за пазухою" (Львів: Апріорі, 2017). Починається новелка словами, що визначають тему всієї збірки: "Це дорослим лячно — а коли вже й дітям доводиться жити під знаком безсуддя — то гіршого й не придумаєш". У збірці понад сто коротких новел, етюдів, притч, у яких розповідається про долі передусім дітей у війну і після війни — під час визвольної боротьби на заході України в другій половині 40-х років минулого століття.

Більше ніж півстоліття минуло від того тривожного, трагічного часу. Тодішні діти тепер уже онуків бавлять.

Нащо б, бачся, те згадувать,
Що давно минуло,
Будить бознає колишнє —
Добре, що заснуло, —

запитував колись Тарас Шевченко в "Холодному Яру". Але в післямові до "Гайдамаків" він ствердно відповів сам собі: "Серце болить, а розказувать треба". Треба розказувати, щоб застерегти від легковажності, аби не повторилися колишні біди вже тепер, коли маємо свою державу.

Не легко, ой не легко дісталась незалежність Україні! А незалежність була потрібна українцям, як саме життя. Перед народом тоді стояло питання (воно й тепер ще актуальне): бути чи не бути? Це добре відчуває й розуміє Микола Петренко, який восьмирічною дитиною особисто пережив моторошний голодомор-геноцид українців у 1932—1933 роках у Східній Україні. І не тільки голодомор.

За передвоєнні неповні два роки українці Західної України добре відчули вдачу "визволителів", яких вони 1939 року вітали з квітами: арешти, депортації, нищення осередків культури, вогнища у дворах бібліотек. Це повторилося, ще в більших масштабах і з більшим розмахом, після війни. До цього додалося насильне запровадження новітнього кріпосницького ладу — колгоспів: усуспільнювали викоханого господарем рідного коня, нерідко забирали й годувальницю сім'ї корову, не кажучи вже про реманент і ті кілька десятин землі, на які селянин стягався протягом чи

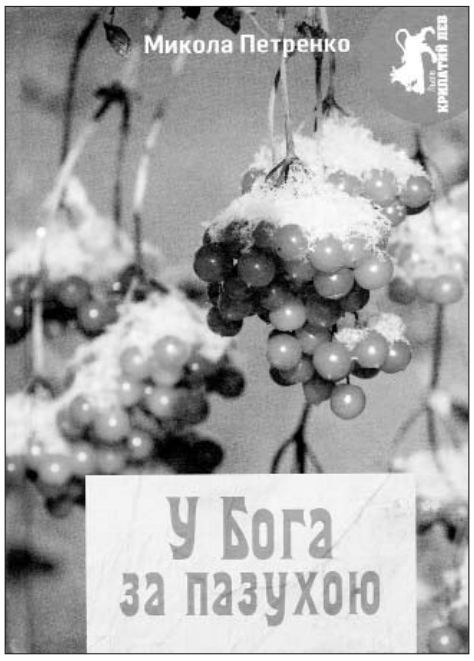

не всього свого життя. Закривали церкви, руйнували традиції.

Східна Україна на той час уже була упокорена, незалежний дух Холодного Яру розстріляно й потоптано на догоду російській рабській покорі, серед українців запанувала невільницька психологія пристосуванства ради виживання. У Західній Україні австрійський і польський колонізаторський прес був не такий нещадний і всесильний, тут серед українців ще була у великій пошані волелюбна поезія Тараса Шевченка, підтримувалася пам'ять про легендарну Запорізьку Січ, про козаків — оборонців прав українського поспільства. Тут ще жило висловлене Іваном Франком прагнення добувати *"хоч синам*, як *не собі, кращу долю* в *боротьбі"*. Чи не в кожній хаті поряд з образами висіли портрети Тараса Шевченка й Івана Франка.

Тим часом три шляхи відкривалися перед українцем не юдиного поріддя "на нашій — не своїй землі": або записатися в колгосп, тобто стати безправним кріпаком; або тебе, як неслухняного, й твою родину зашлють на Сибір, "де промовлені молитви замерзають у повітрі"; або... помандрувати світ за очі. "Так паперів немає... паспортів немає... а без них куди ти поткнешся?" — розпачливо бідкається Васильків батько.

Молоді чоловіки, здатні тримати зброю в руках, ішли в ліс, а ті, хто залишався вдома, допомагали їм принаймні харчами. І ось Гриць несе до сховку приготовлене матір'ю — "малий, то не приверне більшої уваги". Брав із собою ще ятір: коли хто побачить, то він на рибу вибрався. Іншим разом Гриць на коні добирається до партизанської криївки, проте не зовсім вдало: коня поранили патрулі. Вужем повзе Петрик, який приніс повстанцям доручений йому вузлик. Орися, ще школярка, підліток, нишком доправляє хлопцям у бункер, що їм передали. Діти, наражаючись на смертельну небезпеку, допомагають старшим у їхній відчайдушній боротьбі за незалежність України.

Повстанці віддавали життя заради правди й справедливості в Україні, святій для них землі. "Батько лежав під липою, закривавлений чорно. Неживий батько". А ось доставили мертвих до міліцейського відділку. "Кілька солдатів підважили воза, і вони випали просто на закурену траву — троє привезених з лісу". Один з них — ще хлопчина. Карателі привезли з лісу смертельно пораненого повстанця, кинули під парканом. Люди мають упізнати, чий він, щоб розправитися з його родиною. До цього змушують і дітей, забираючи їх з уроків. А розправи були безжалісні: "Налетіли карателі в село на кількох машинах, зігнали людей на площу перед церквою. Зачитали наказ: їх будуть вивозити. Дві години на збір — і кудись аж за Урал". І старих, і малих.

Нерідко напризволяще залишалися діти. Десятирічний хлопчак перележав непомітно в малиннику, доки карателі виштовхували з хати батька й матір з малою сестричкою. Тепер сам у хаті чекає, доки ластівки прилетять. Інший хлопчик уже з ешелону втік і перекинувся на вовкулаку, щоб кривдникам "горло поперегризати". В одній із печер Манькової прірви до виснаження переховувався малий Андрійко. Петрик шукає в іншому селі свою тітку Юстину, щоб прийняла його, бо тата й маму вивезли. Траплялося й таке: "Дитину лишити з родичами" — дитині ж трохи більше року, ще й говорити не вміє.

Інший Петрик уже підготувався був іти до школи. І читати трохи навчився, і рахувати вміє майже до двадцяти, знає молитвочку (ну, в школі це не потрібно), може вчительці, яка прийшла до них, навіть вірш розказати напам'ять. Сержант Воронов, що квартирується в їхній хаті, теж прислухається. А вірш закінчується словами "Нас від лиха і від згуб береже Святий Тризуб". Вирок сержанта не забарився: "Не пойдьот он в первий клас!.. А єслі і пойдьот, то нє здєсь, в другую школу!" У "другую школу" прямо з уроку забрали Настусю, якій ніяк не вдавалося закоркувати чорнильничку. Вивозять разом з сім'єю в невідомий жахливий Сибір Софійку, за якою дуже скучатиме її однокласник Андрійко. Нівечилося молоде життя заради захланних інтересів чужої імперії.

"Оце ж трапилося так, що всі біди світу раптово посипалися на його маленьку голову". І природно, що Богданко "зненавидів карателів, кагебістів, тюремників, слідчих, вартових, конвойних".

Звичайно, були й такі, що "для панства великого, для лакомства нещасного", а дехто, й щиро вірячи в настирливу брехливу пропаганду чи зі страху ставали прислужниками окупантів, доносили на своїх односельців. Про них Микола Петренко не пише, тільки то сям, то там згадує їх.

Були й учителі, прислані зі сходу України, щоб під пильним оком кагебістів втовкмачували в дитячі голови російську імперську ідеологію: "— Господь з тобою!.. — сказала мати і почепила мені на шию хрестика. — Бога немає!.. — сказала Тамара Миколаївна і пов'язала мені на шию піонерську краватку". Але ось хлопцеві випало нести молоко вчительці. Постукав несміливо, зайшов несміливо, а "вчителька моя стояла на колінах і молилася". Учителі висилали, передавали нагодою харчі своїм рідним на хлібну Полтавщину.

"Серце болить, а розказувать треба", — ще раз повторю слова Тараса Шевченка. І добре, що Микола Петренко щиро й просто розповів про оту "бандерівщину", якою ще й тепер лякають (є такі!) українського обивателя. Не було б цього спротиву, який вимагав великих жертв (а він був продовженням і козацької зваги, і героїзму Холодноярської Республіки), не було б незалежної Української держави. Книжка Миколи Петренка "У Бога за пазухою" має велике виховне значення. Вона повинна бути рекомендована для читання учням усієї України.

Про честь і гріх

Володимир БАЗИЛЕВСЬКИЙ

Важкий психологічний клімат суспільства пов'язаний з втратою довіри до людини. До її людських якостей. Історія останніх десятиліть — то й історія великих розчарувань. Стосується це передусім тих, кого ми вважали кращими. Скільки їх, *вождів* і претендентів на вождівство перебуло за нашої пам'яті? І чи не всі вони лишили по собі гіркий осад.

"Шукаю людину!" — підтекстом формули Діогена волає наша підкірка. Література мала би почути німотне її волання. Але не чує. У рекламних своїх зразках вона сама стала додатком розлюднення. Глухота її до запиту на людину цілісну, шляхетну та ще й національну — вражаюча. Вона досі бабрається у нечистотах будення, демонструє дивовижну обізнаність, коли йдеться про паталогічні явища, і не переймається потоптуванням родової честі. Вона заклопотана тим, щоб випотрошити з Шевченка його затяте *шевченківство* і водночас приховати свою від нього відчуженість. Ці її зусилля, попри ефектність сухозлоття софістики, мало чим відрізняються від нечестивих діянь лихої пам'яті Бузини. То куди ж запропастився позитивний герой? І чи можливий він узагалі за перманентного абсурду?

Можливий, стверджує своїм романом "Гріх і честь" Віктор Погрібний, письменник із Кропивницького (Київ, "Український пріоритет", 2016).

Це книжка про дивовижну сільську дівчину, красуню й розумницю Ганю Кравець, яка з честю витримала випробування, що випали на її долю, відбулася як особистість, досягла неабияких успіхів, не поступившись при цьому моральними принципами.

У жанровому плані "Гріх і честь" — роман-портрет, роман-біографія натури "з народу". Діяльної, романтичної і ...водночас прагматичної.

У книзі Погрібного відбився його багатий життєвий досвід. В усьому, що стосується села і його реалій, письменник почувається, як риба у воді. Подиву даєшся, вникаючи у промовисті деталі й подробиці злиденного повоєння. Втім, і села нинішнього також.

Уже в першому розділі прочитується характер майбутньої самбістки і депутата Верховної Ради. Юна Ганя Кравець приборкує норовистого Буланого, якого не наважувалися осідлати навіть хлопці-відчайдухи. Ошалілий кінь несе її в степ, дівчина ризикує життям, але не втрачає при цьому самоконтролю і мужності.

Епізод з Буланим — з найяскравіших. І сприймається він як метафора подальшої долі героїні. Картини степу у виконанні автора — пряме нагадування, що він починав як поет.

"Найгарніший український степ тут, у центрі України, у Приінгуллі, понад Виссю і Синюхою. Як вийдеш на який косогір, відкриються тобі такі голубі простори, що заб'ють тобі в груди золотим дзвоном, бо он там, зліва, синіють коси ріки, яку колишуть зелені береги, високі очерети і буйні осоки, а справа розливається аж до отар білих овечок-хат жовте море хлібів, підрівняних аж десь, біля горизонту, зеленню кукурудзи. Передня лісосмуга — зелена, далі — синьо-зелена, а далі — голуба, а далі — аж там, аж там — у сивій імлі. І ти стоїш як в центрі всесвіту, і все тобі видно з цього косогору і, мабуть, тебе видно з усіх сторін".

Я зауважив переконливу фактуру авторського письма стосовно сільської ойкумени. Але досить впевнено почувається письменник і там, де події розгортаються в Німеччині й Америці. Ось тільки текст промови Гані Кравець в ООН не обов'язково було давати англійською, тим паче, що тут же вміщено і його переклад. Це нагадало мені численні французькі пасажі в епопеї Л. Толстого "Война и мир", які в роки школярства знеохочували читання цього славнозвісного твору. Але там це було виправдано: в аристократичних салонах тієї епохи спілкувалися переважно французькою. Та й не всі російські дворяни володіли рідною мовою.

Ще нюанс. Між дітей війни, тим паче селюків за походженням, досконале володіння англійською — явище чи й можливе. Принаймні, потребувало воно вагомішої мотивації, ніж навчання у доброї вчительки.

Приємно вразило свіжістю безпосереднє втручання автора в текст. Втручання делікатне й невимушене. Воно, сказати б, демократизує його, увиразнює достовірність розповіді.

Письменник любить діалог і загалом веде його вправно. Але інколи розмова затягується, вибивається з-під контролю. І тоді оповідь обростає несуттєвостями. Відхилення такого штибу ускладнюють сприйняття і пригальмовують динаміку фабули.

Роман Віктора Погрібного надається до розмислів і узагальнень щодо різноповерховості літератури. Розмаїтості її шукань і тенденцій. Здобутків і втрат.

Це консервативне письмо, яке не приховує і не боїться свого консерватизму, бо за ним правда, випробувана часом: людяність, душевність, національний сантимент з нахилом до міфологізації. Усе те, чого так сахається *інша* література.

Так, це світла за задумом і пафосом устремлінь книжка. Тим гостріше впадають в очі деякі недоладності. Передусім данина журналістиці. Не всі характери виписані так рельєфно, як характер героїні, а деякі означені лише пунктирно. Як і не всі кадри письменницького кінематографа доречні, хоча їх виразність поза сумнівом. Кортить заплющитися на "витончену неземними ювелірами шию" та інші красивості. Неприйнятний натуралізм під назвою "Шмигові соплі" і сцена, що з ним пов'язана. Зауважую лиш тому, що переконаний: твір читатимуть, отже, в перспективі можливе перевидання.

І насамкінець: "Гріх і честь" — перший роман і найґрунтовніша на цю пору книжка Віктора Погрібного.

м. Київ

Борис Ревчун: витончена зброя сміхотворця

Антоніна ЦАРУК,
член НСПУ, лауреат премії ім. Є. Маланюка, канд. філол. наук, м. Кропивницький

Здатність розсмішити — тонке мистецтво, яке засвідчує глибокий і гнучкий розум, уміння розставити відповідні акценти. "Усякі думки в чотири рядки" (2017) — збірка катренів Бориса Ревчуна, що заслуговує на читацьку увагу глибиною і лаконічністю думки сатирика.

Сміятися над суспільним глупством і приватною дурнею він почав із середини 80-х рр. XX ст., і столичні багатотиражки та солідні журнали почувалися прісно без його афоризмів. Широка душа Б. Ревчуна успішно трудилася в дусі часу, себто почувалася багатоверстатником: доцент, кандидат економічних наук, член НСПУ, частий завсідник тодішніх гумористичних передач республіканського штибу "А ми до вас в ранковий час", "Від суботи до суботи", співавтор антології сміху "П'яте колесо", філософ-афорист, якого друкують від Києва до Нью-Йорка, а ще автор численних публіцистичних і наукових статей, спогадів, нотаток мандрівника, одноосібних гумористичних збірок "Мініатюри без цензури", "Куточки зору", жартівливого тлумачного словника для англомовних гурманів "Dictionary for Fun". Його письмо слугує зразком афористичності в антології українського сміху та складником дослідження фразеологічних неологізмів пострадянської епохи.

Завдяки невтомному працелюбству письменник не зраджує своєму амплуа, опановує віршовану форму, тримаючи в полі прискіпливої уваги політичну й економічну кон'юнктуру, поширення гедонізму в технократичному суспільстві, шлях до любові та її манівці, лабіринти творчості, святе і грішне, ринкові відносини і духовну деградацію. Гірка іронія над українською мрією ("садок вишневий біля хати скраю") переростає в нюансування чинників окраденості *("Занапастив продажну душу / Наш липовий суспільства цвіт")* й завершується сардонічним сміхом: *"Своєї не тримаємось країни, / Якщо за бидло тут тримають нас"*. Понад тисячу двісті "злобинок" і "нетлінок" парадоксальним чином поєднують філософічність, ліризм і вислід.

Коли ідеал порядності стає тугою-відлунням, зберегти рівновагу здатен лише сміх, перебираючи на себе роль головного позитивного героя та інструмента перетворення світу. Звісно, легше маніпулювати страхом людей, аніж керувати тими, хто все піддає сумніву. Б. Ревчун переконує: *"З м'яким характером старих і молодих / Цінує можновладець деспотичний. / Плести мотузки завжди легше з тих, / Хто в ниточку витягуватись звичний"*.

Сміх оперує ситуаційними і словесними засобами, уподібнює гірше до кращого, зміщує значення слів за законами парадоксу, бурлеску. Смішне народжується з очевидних порушень логічних зв'язків ("Гарант прогарантує мізер"), дифузії високого і низького *("Незалежність! Ми на волі! — / Розкатали губи")*, ексгумації прекрасного *("В коханні більше чистого й святого, <...> А секс купити можна у чортів")*. Відтак сатирик перебирає на себе роль блазня, якому дозволено мовити все. Доба постмодерну поглиблює сучасний твір інтертекстуальними зіставленнями. Борис Ревчун закликає у спільники самого Шекспіра: *"Нема на світі більш сумної повісті, / Ніж повість про паплюження ідеї. / Ми дочекалися-таки свободи совісті, / Та більше виграли безсовісні від неї"*. Сатирик осучаснює народну приказку: *"Чужа дитина виростає швидко, / Ба більше — як дитина урядовця, / Що надшвидкими темпами нерідко / Зростає до державного службовця"*. Фокус укрупненим кадром межових реалій буття має на меті заперечення деформованих цінностей "приспаної" України: *"У черзі першою звикає бути влада, / Народ стоїть далеко за порогом. / Тоді, як за народом стане правда, / Попереду не буде вже нікого"*.

Сатиричне обличчя свого часу писати легко і важко водночас. Щоб художньо донести ядро відкриття, митець мусить поєднувати в собі дві іпостасі — філософа і правдоруба — й знайти інтонаційний малюнок. У той час як філософ розмірковує про типізацію явищ *("Що хами, що бандити грізні — / Для типажів важливо це..."),* правдолюб безоглядний: *"Обличчя у людей всі різні, / А морди — на одне лице"*. На прийомі нараційного контрасту народжується диво "звичайного" відкриття: *"Інтелігент вам не влаштує сцен, / Інтелігент не збреше вам ні грама, / Інтелігент не лізе на рожен, / Інтелігент — це знахідка для хама"*. Або: *"Коли щось дороге стоїть на карті / І в голову думки зрадливі пруться, / Є диваки, які чогось та варті, / Якраз тому вони не продаються"*.

Багата художня палітра втиснена в лаконічну форму: *"Весь світ сьогодні завалив Китай / Дешевою, добротною халтурою", "Дарма варити кашу з тим, / Кого не переварюєте ви", "Поганий дурень той, який / Не мріє стати ідіотом", "За дурістю дорослий ідіот / Обов'язково перевершить немовля", "Утерпіти так важко без жінок, / Та значно важче довго їх терпіти", "За собою вимкніть світло, / Як виходите в тираж", "Не переходь начальникам дорогу / У місці, не дозволенім тобі!", "Совок не може жити без сміття", "Якщо в раю росте один лиш райський сад, / То як там жити без свинарника й городу?"* тощо. Тож порадіймо новій збірці ревчунівської сміхотерапії, яка підносить мистецтво сміху до гідності витонченої зброї.

“Нам треба об’єднатися задля утвердження українського духу”.

Костянтин Острозький: нове прочитання

Портрет Костянтина Острозького

Виставка, присвячена представникам відомого шляхетного роду Князів Острозьких, які в XV — першій половині XVII ст. відігравали визначну роль у суспільно-політичному житті не лише України, а й усієї Східної та Центральної Європи, відкрилася в Національному Києво-Печерському культурному заповіднику. Династія Острозьких, які тривалий час активно впливали на державотворчі, релігійні й культурні процеси, презентує період історії, спільний для українського, польського, литовського і білоруських народів.

Георгій ЛУК’ЯНЧУК
Фото автора

Про цей, важливий для нашого сьогодення історичний вибір тодішньої нашої еліти під час відкриття експозиції говорили міністр культури України Євген Нищук, почесний президент фонду сприяння міжнародному спілкуванню “Українське народне посольство” Леонід Кравчук, Надзвичайний і Повноважний Посол Литовської Республіки в Україні Марюс Януконіс, лідер Громадського руху “Рідна країна” Микола Томенко та інші громадські й політичні діячі, що прибули на відкриття виставки “Князі Острозькі: європейський вибір української історії”.

Міністр культури України, зокрема, наголосив, що представлені в експозиційній залі книги, видані у Острозькій друкарні, старовинні документи, церковні старожитності, лицарські обладунки і зброя XVI—XVII ст., картини, мапи є яскравим прикладом того, що українська нація вже давно є частиною європейської родини. Про спільну з нею історію розповідає і копія одного з найкращих батальних полотен доби Відродження “Битва під Оршею” (оригінал у Національному музеї у Варшаві), присвяченого подіям 1514 р., коли об’єднане військо українців, литовців, поляків і білорусів на чолі з волинським князем Костянтином Острозьким завдало нещадної поразки втричі переважаючій армії Московського князівства. Князь Костянтин Іванович Острозький, що народився 1460 року на Волині, став одним із найвидатніших полководців XVI століття. Він провів 35 битв, програв лише 2; брав участь в успішних кампаніях проти татар, Московського князівства. Василь-Костянтин Острозький був відомим і як політичний, і як культурний діяч. Він зумів сконцентрувати в Острозі “всіх видатних вчених”, яких поставив “на працю у своїй академії, у своїй друкарні, або на працю перекладів з чужих мов, або виготовлення біблійних текстів”. За словами І. Огієнка, це була перша висока наша школа, школа “вільних наук“ в Україні. Острог став культурним осередком, тут були академія, друкарня, що виготовила Біблію, нові виправлені Богослужбові Книги. Серед експонатів, що привертають увагу — перначі XVI—початку XVII ст., печатки Київського митрополита Йова Борецького та Києво-Печерської лаври, а також портрети визначних діячів тієї доби. Зацікавлюють старовинні карти з зображенням історичних земель України та її тодішніх сусідів. Зокрема тут представлено карту Польщі, князівства Литовського, Волині, Поділля, України, Прусії та Курляндії XVII ст., видрукувану в Європі.

— Ця виставка матиме продовження в Литві, відкриється в ті дні, коли українці зможуть пересікати європейські кордони за безвізовим режимом, — підкреслив Євген Нищук.

Генеральний директор Києво-Печерського заповідника Любомир Михайлина розповів про відтворення надгробного пам’ятника Костянтину Острозькому, який був одним із найбільших благодійників лаври. Тут його коштом у XV ст. відбудовано Успенський собор і встановлено у ньому новий іконостас. Згідно із заповітом, князя поховали у соборі, а частина його маєтностей перейшла лаврі. Коли 1941-го храм підірвали, знищили і величний пам’ятник — перлину мистецтва доби Ренесансу. В Україні скульптури цієї доби, на жаль, не збереглися. Звідси й особлива цінність та актуальність проекту. На виставці вперше, як зазначив гендиректор, експонується макет пам’ятника, який буде виготовлено з білого і червоного мармуру. Висота об’єкта — 7,5 метра! Над реалізацією проекту працюють українські та литовські скульптори Олекса Сидорук, Борис Крилов та Арунас Сакалаускас.

“Дуже символічно, що виставка відбувається напередодні старту безвізового режиму між Україною та Європою, — сказав Надзвичайний і Повноважний Посол Литовської Республіки в Україні Марюс Януконіс. — Костянтин Острозький — значима фігура в історії стосунків Литви і України, мені дуже приємно, що зараз обговорюється ідея назвати нашу спільну українсько-польсько-литовську військову бригаду ім’ям Костянтина Острозького”. А лідер Громадського руху “Рідна країна” Микола Томенко сказав, що вже найближчим часом буде розширено українську меценатську складову проекту з відтворення пам’ятника Костянтину Острозькому. Він підкреслив, що його реалізація має геополітичну та світоглядну цінність і закликав громадськість та представників ЗМІ об’єднатися задля утвердження українського духу в Києво-Печерській лаврі.

Проект барельєфу князя Костянтина Острозького

Президент України Леонід Кравчук (1991—1994) і Надзвичайний і Повноважний Посол Литовської Республіки в Україні Марюс Януконіс оглядають виставку

Михайло Петренко: до проблем історичної пам’яті

Слов’янці активно долучилися до святкування 200-ліття від дня народження славетного поета-земляка Михайла Петренка. Один із таких заходів, запланованих ще в кінці минулого року — Всеукраїнський науково-практичний семінар “Михайло Петренко: до проблем історичної пам’яті”. Ініціатори — Донецька обласна краєзнавча організація та Донбаський державний педагогічний університет. Саме у конференц-залі цього навчального закладу 24 травня і відбувся науковий форум.

Олександр РОМАНЬКО,
член НСКУ, НСЖУ, лауреат Загальнослобожанської премії ім. М. Петренка

Питаннями життя і творчості поета-романтика першої половини XIX століття, соратника Тараса Шевченка, цікавляться не тільки наукові працівники та краєзнавці, а й багато шанувальників української культури і в Україні, і за кордоном. Але особливо активно звертаються до імені Михайла Петренка на Слобожанщині, з якою пов’язане все життя поета. Тому науково-практичний семінар у Слов’янську активно підтримали такі солідні установи, як Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАНУ, Інститут історії України, управління культури і туризму Донецької ОДА, Слов’янська міська рада, а також Полтавська, Сумська та Харківська обласні організації НСКУ. Інформаційні спонсори — газети Часопис “Донеччина”, “Злагода” та ТК “С-Плюс”.

Доповідачі, учасники семінару розкривали різні аспекти петренкознавства. Із зацікавленням присутні слухали доповіді доктора філологічних наук Ігоря Михайліна (м. Харків), доктора історичних наук Ірини Петренко (м. Полтава), кандидата філологічних наук Миколи Бондаря (м. Київ), кандидата економічних наук Михайла Шкурки (м. Київ), кандидата технічних наук Миколи Шакіна (м. Харків), кандидатів педагогічних наук Валерія Романька та Оксани Бабенко (м. Слов’янськ), почесних краєзнавців України Анатолія Шамрая (Слов’янськ) та Петра Гайворонського (м. Покровськ), члена НСКУ Олега Максименка (м. Краматорськ), учениці 10 класу Слов’янського педліцею Катерини Бутиліної. Крім того, свої дослідження із деяких питань петренкознавства кінорежисер Леонід Щибря (м. Ізюм) та Микола Шакін (м. Харків) виклали у фільмах “Пошук портрета Михайла Петренка”, “Про Михайла Петренка”, “Найда” (за однойменною п’єсою М. Петренка), які були представлені учасникам семінару. Переглянули й документальний фільм “Недоля”, знятий ТК “С-Плюс” (м. Слов’янськ). Завершився семінар відеокліпом “Сокіл” — автори слів пісні Алла та Віктор Антоненки, співак — Микола Федоров.

Учасники семінару ухвалили постанову, у якій наголошено на актуальності творчої спадщини поета-земляка Михайла Петренка, на необхідності продовжувати дослідження у галузі петренкознавства у рік 200-ліття від дня його народження. Учасники визнали, що ще на кілька кроків наблизилися до розгадки деяких таємниць і висвітлення темних плям у біографії та творчості талановитого і таємничого поета-романтика.

Опісля заходу його учасники побували на горі Карачун, поклали квіти до обеліска загиблим воїнам.

На крилах любові

Напередодні дня народження видатного українського актора, сценариста і режисера Івана Миколайчука в Колонній залі ім. М. В. Лисенка Національної філармонії України відбувся літературно-мистецький вечір “Кіно і музика Івана”.

Перед початком вечора у фойє філармонії демонстрували уривки з фільмів “Тіні забутих предків”, “Пропала грамота”, “Сон”, в яких знімався І. Миколайчук. Відвідувачі мали змогу ознайомитися з виставкою, присвяченою життю і творчості митця. В експозиції представили книжки “Іван Миколайчук. 60”, “Іван Миколайчук: Магія любові”, Іван Миколайчук: “Сценарії”, “Поетичне кіно. Заборонена школа”, “Білий птах з чорною ознакою. Іван Миколайчук: спогади, інтерв’ю, сценарії”; публікації в часописах: Олександри Дивнич “Мій перший день в Україні. Невідомий Іван Миколайчук”, Лариси Брюховецької “Білий птах” і “Той, хто просвітив світанок”, Валентини Ковальської “Крила любові Івана та Марії Миколайчуків”; газетні статті Валентини Ковальської-Короті “Земля актора”, Лариси Брюховецької “У Чорторию до Івана”, Миколи Шота “Бачити та чути рідне”. Тут же матеріли, що розповідають про Всеукраїнський конкурс-фестиваль “Миколайчук-Фест”, який відбувся минулого року.

Ведучий вечора, народний артист України Василь Ілащук нагадав чимало відомих і малознаних сторінок із життя і творчості Івана Миколайчука, в особі якого українська нація має світового невмирущого позитивного героя, що пробуджував національний дух українців. 34 ролі в кіно, 9 сценаріїв, 2 режисерські роботи — доробок Івана Миколайчука за коротке мистецьке життя. Він був актором від Бога і від народу, кінозіркою 60—70-х років, справжнім, як сама Природа. Йому всі вірили, називали обличчям і душею українського поетичного кіно, аристократом духу, блискучим самородком, бо в ті роки майже жоден український фільм не обходився без його участі.

Під його керівництвом здійснювалося музичне оформлення фільмів, в яких він знімався. І. Миколайчук завжди був у пошуках нових інтонацій голосу, музики, мови, бо що вражає, те й запам’ятовується. Він відходив від традиційного кіно, віддаючи перевагу філософському. Тому для підсилення значущості події використовував народну пісню, розуміючи її величезний потенціал. Саме фільм “Тіні забутих предків” завдяки особливому колориту Карпатських гір, гуцульським співанкам і коломийкам, а також календарно-обрядовим пісням (колядки, вертеп, веснянки, весільні, поминальні) став шедевром світового кіно. “Я не знаю більш національного народного генія... До цього це був Довженко”, — казав про Миколайчука Сергій Параджанов.

Нині його ідеї підхоплює нове покоління молодих акторів, режисерів, сценаристів. З нагоди 75-річчя від дня народження Івана Миколайчука відбувся Всеукраїнський фестиваль-конкурс “Миколайчук-Фест”, під час якого молоді українські режисери та співаки в буковинських горах знімали кіно і співали українські пісні, які любив актор. А це більше 50-ти зразків фольклору, які прозвучали на творчому вечорі “Музика і кіно Івана”, а також інструментальна музика з фільмів, де він знімався і сам грав на музичних інструментах. Вперше учасники концерту відтворили епізоди з фільмів, фрагменти з кіносценаріїв і роздумів митця, а також інтерпретацію танців і буковинських коломийок зі стрічок “Тіні забутих предків”, “Пропала грамота”, “Така пізня, така тепла осінь” та ін.

Чимало оплесків вдячних глядачів отримали народний артист України Василь Ілащук (художнє слово), заслужена артистка Руслана Лоцман (вокал), Тетяна Школьна (народний спів), Олександр Рудько (художнє слово), Леся Амбросова (бандура), Володимир Польовчик (цимбали), Ансамбль народних інструментів “Дивограй”, Ансамбль балету “Терен”, а також лауреат Всеукраїнського конкурсу “Миколайчук-Фест” дитячий ансамбль “Не будь байдужим” з села Лужани Кіцманського району Чернівецької області та багато інших.

Юні і досвідчені виконавці подарували “Буковинський танець”, “Мелодію та буковинські награвання”, українські народні пісні “Із-за гір’я місяченко”, “Гей, Іване”, “Вербова дощечка”, а також “Небилиці про Івана, знайдені в мальованій скрині з написами” (уривок із сценарію І. Миколайчука), “Гості наші, Буковино, мій солодкий краю” (коломийки, записані в селі Чорногузи Вижницького району на Буковині), інтерпретації фрагментів фільмів “Тіні забутих предків”, “Така пізня, така тепла осінь”, “Вавилон XX”, уривок із роздумів І. Миколайчука “Актор: проблема і турботи”, поезії Ліни Костенко “Іван косив траву” та Тараса Шевченка “Минають дні, минають ночі”.

Та найтепліше гості мистецького вечора вітали тріо “Золоті ключі” у складі народних артисток України Ніни Матвієнко, Марії Миколайчук та Валентини Ковальської, з вуст яких пролунали українські народні пісні “Ой, під гай зелененький”, “Один місяць сходе”, “Там за лісом, за лугом” та “Тернова ружа” на музику Г. Менкуш і вірші В. Іванишина. Після цього всі учасники концерту заспівали в’язанку улюблених Іванових пісень “Ой на горі та й женці жнуть”, “Ой у неділеньку рано”, “Посіяла огірочки”, “Танцювала риба з раком”, “Розпрягайте, хлопці, коней” та інші. А на закінчення концерту його учасники разом з глядачами виконали українську народну пісню “Їхав козак за Дунай”.

Мистецький захід відбувся за активної підтримки продюсерського центру-студії “Юком”, Громадської організації “Народна філармонія”, відеооператора Дмитра Глухенького, Національного центру народної культури “Музей Івана Гончара”, Центру української культури та мистецтва, міського голови м. Вишгород Олександра Момота.

Лідер української сценографії

У Національному академічному драматичному театрі ім. І. Франка відкрили виставку, присвячену 100-річчю від дня народження геніального майстра сценографії Данила Даниловича Лідера.

Данило Лідер знаний в Україні та за її межами як театральний художник, роботи якого вважають еталоном сучасної сценографії. Він — мислитель, чиї філософські концепції відтворені в просторі сцени. Такі вистави як “Король Лір” В. Шекспіра, “Вишневий сад” А. Чехова, “Тев’є Тевель” за Шолом-Алейхемом стали втіленням системи світобачення художника, його космологічної теорії малого і великого світів. Данило Лідер — засновник сценографічної школи.

На виставці поряд із експонатами представлено фрагменти роздумів художника про життя, мистецтво та театр за книгою “Даніїл Лідер. Театр для себе”.

Тут же й висловлювання про Майстра діячів української культури:

Сергій Данченко, народний артист України, художній керівник Національного академічного драматичного театру ім. Франка (1979—2001 рр.):

“...У Києві мені пощастило працювати з Данилом Лідером, справді великим театральним художником. Коли я переїхав сюди зі Львова, він саме відійшов від театру. Я запропонував йому повернутися, і відтак наша співпраця тривала доволі довго. Ми одночасно брали читати нову п’єсу, вибрану для постановки, і спочатку нічого не обговорювали. Коли задум визрівав у кожного з нас, зустрічалися і узгоджували бачення. У деяких випадках згоди доходили з першого разу. Коли Данило Данилович розумів, що це варто зробити, то робив обов’язково, а коли щось було йому не до душі, то почувався незатишно і тримався відповідно... Але по-справжньому конфліктних ситуацій у нас не було ніколи. От такі стосунки я вважаю творчими. А непорозуміння треба передбачати...”

Михайло Резнікович, народний артист України, генеральний директор-художній керівник Національного академічного театру російської драми ім. Лесі Українки:

“...У його баченні світу, у відтворенні цього світу у тривимірному просторі було щось непоясненно пророче... У сценографії спектаклю “Здрастуй, Прип’ять” — п’єсі О. Левади про будівництво Чорнобильської атомної електростанції, — світлий світ яблуневого саду раптом вибухав жорстоким і безжалісним металом, що проростав із землі. Спектакль вийшов у 1974 році, а його сценографія нині сприймається як одне з трагічних пророцтв страшної Чорнобильської катастрофи.

Данило Данилович являв собою приклад достойної поведінки в недостойні часи. Звісно, і він не оминув принижень цензури, проте знаменно, що ідеологічна клітка, до якої нас всіх було вміщено в ті часи, жодним чином не позначилася на його творчості”.

Цікавими є роздуми ***Данила Лідера*** щодо п’єси Вільяма Шекспіра “Король Лір”.

“Ґрунт, рух життя — це реальна дійсність, що пройшла повз Ліра. У нього відбулася зупинка, коли ґрунт пішов. Він став себе фіксувати як якусь незмінну даність. Ось в цьому і є найстрашніше. Коли це виникає у художника, то — застій, трагедія і загибель. Коли це виникає у державі, до чого це призводить — ми теж знаємо.

Тому мені здається, що Лір — одна з найбільш загальнодержавних п’єс, яку потрібно грати і шанувати в усіх світових асамблеях, урядах, які керують людством. Там все написано про те, як і чому відбуваються у нас трагічні події, яких могло б і не бути. Все це відбувається тому, що не відслідковується першопричина явища. Наперед”.

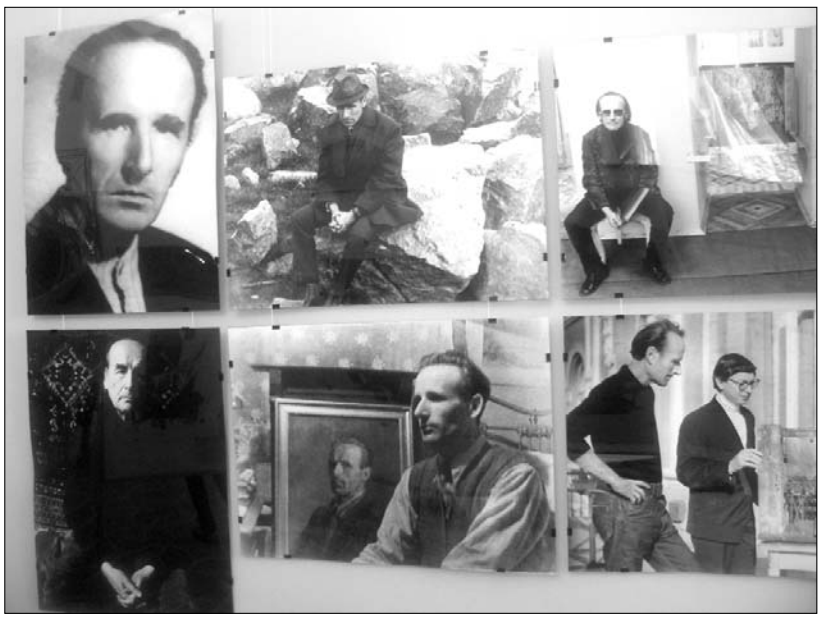

Відкрив ювілейну виставку, один з учнів Данила Лідера, а нині головний художник Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка Андрій Александрович-Дочевський.

“Спілкування з такими постатями як Данило Лідер — це велика школа для кожного з нас. У нашому театрі працювало багато визначних художників, але провідне місце серед них належить саме Лідеру. Якби він був сценографом лише “Тев’є Тевеля”, або “Короля Ліра”, або “Візиту літньої дами”, то вже цього було б достатньо, аби його ім’я назавжди залишилося в історії театру. А таких вистав — десятки”, — зазначив генеральний директор Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка Михайло Захаревич.

Серед експонатів виставки привертають увагу ескізи, начерки та макети Данила Лідера до вистав “Тев’є Тевель” (1989 р., режисер С. Данченко), “Здрастуй, Прип’ять” (1974 р., режисер С. Сміян), “Людина з Ламанчі” (1973 р., режисер В. Лізогуб), “Таке довге літо” (1974 р., режисер С. Сміян), “Здавалося б, одне лиш слово” (1984 р., режисер С. Данченко), “Ярослав Мудрий” (1970 р., режисер Б. Мешкіс). Також цікаві світлини, на яких можна побачити Данила Лідера разом з Анатолієм Скибенком, Сергієм Сміяном, Степаном Щербатюком, Іваном Іванченком, Євгеном Шахом, Михайлом Френкелем та іншими.

Матеріали підготував
Едуард ОВЧАРЕНКО

“Виставка вражає своєю новизною, щирістю та майстерністю автора”.

Мальовнича Україна Анатолія Марчука

У Музеї Тараса Шевченка в Каневі Шевченківського національного заповідника відкрили персональну виставку заслуженого художника України Анатолія Марчука, присвячену 156-й річниці перепоховання Кобзаря. Відкриття виставки відбулося в рамках Всеукраїнського мистецького проекту “Земля із небом гомонить”, започаткованого Анатолієм Марчуком.

Владислав ТАРАНЮК,
член НСЖУ

Експозицію відкрив громадський діяч, шевченкознавець Ігор Ліховий, який розповів про творчий шлях митця і здобутки художника в живопису та графіці, які представлені на цій виставці. Слово про колегу і товариша сказали заслужений художник України Анатолій Буртовий, заслужений діяч мистецтв України Галина Морозова, мисткиня Любов Міненко, письменник Владислав Таранюк та землячка А. Марчука Надія Долгіч.

Анатолій Марчук зізнався, що чекав цієї виставки протягом п’яти років. І дуже хотів, щоб вона відбулася саме у дні повернення Великого Тараса в Україну.

Цей проект був замислений до шістдесятиріччя А. Марчука, і художник планує показати виставку у великих містах країни.

У Національній академії мистецтв України митцю вручили Срібну медаль Академії. Потім був Чернігів. Наступні в планах Черкаси, Суми, Вінниця, Одеса та інші міста.

Чимало відвідувачів залишили свої записи у книзі відгуків. Ось деякі з них:

В’ячеслав Кириленко, віце-прем’єр міністр України:

“Дуже вражений роботами Анатолія Марчука — цікаво, насичено та у різних техніках. Добре, що їх митець покаже усій Україні. Думаю, після цього прихильників у художника стане ще більше! Бажаю успіху!”

Іван Марчук, народний художник України:

“Радий бачити Анатолія — славетного майстра акварелі. А особливо хочу відзначити його олійні твори. Це його власне бачення того чарівного краю, який так чудово і п’янко оспівує митець. У мене вони викликають найкращі дитячі спогади. Це мистецтво і ностальгія пов’язані в один вузол”.

Павло Мовчан, голова ВУТ “Просвіта” ім. Т.Г. Шевченка:

“Марчук зрощений космосом, небесним зором і душевною відлунністю на український навколишній і душевний всесвіт”.

Ігор Ліховий, державний і громадський діяч:

“Дивовижний світ акварелі — такий примхливий і вимогливий для митця без необхідного внутрішнього налаштування, великого життєвого досвіду і цілісної філософії буття, — так прекрасно підкоряється пензлю Анатолія Марчука — художника, який не полишає ні на мить творчих пошуків. Шанувальникам його творчості добре відомі уже декілька достатньо цілісних та абсолютно зрілих циклів, кожен з яких увійшов до мистецької палітри України.

Але саме ця виставка у світлому для кожного українця Музеї Тараса Шевченка на Чернечій горі вражає своєю новизною, щирістю та майстерністю автора, який любить цей світ до самозречення в ім’я Високого Мистецтва. В очікуванні нових зустрічей і відкриттів України”.

Анатолій Гайдамака, народний художник України:

“Акварелі неперевершені! Спасибі за такі емоції. Творчих досягнень, вперед!!! З величезною повагою”.

Ось така виставка експонується тепер на Тарасовій горі. Ось такий він — художник Анатолій Марчук. Нехай завжди світить сонце в його житті і в картинах його, нашого “Айвазовського українського неба”, як влучно охрестив його земляк — великий майстер слова Анатолій Паламаренко.

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом!

ПЕРЕДПЛАТА—2017

Вартість передплати (з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 73

на 1 місяць	11 грн 46 коп.	на півроку	65 грн 66 коп.
на 3 місяці	33 грн 68 коп.	на рік	130 грн 12 коп.

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітянської роботи
Надія КИР’ЯН

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Надія КИР’ЯН

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Інтерекспресдрук”, вул. Сім’ї Сосніних, 3.

Загальний наклад у червні — 16 000

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

4 820095 780016 17023